

Dit boek gaat over het bewonersonderzoek dat in september 2015 is uitgevoerd ten behoeve van de dijkverbetering tussen Tiel en Waardenburg. Het is één van de eerste keren dat bewoners op deze schaal zo intensief zijn betrokken bij een dijkverbeteringsproject. 850 Bewoners in de dijkdorpen tussen Tiel en Waardenburg hebben hun verhaal verteld over de dijk en meegepraat over de dijkverbetering. Daarvoor is een omgebouwde camper ingezet, een mobiele ontmoetingsplek die alle dorpen heeft bezocht: Waardenburg, Neerijnen, Opijnen, Heesselt, Varik, Ophemert en Zennewijnen.

Het boek geeft een beeld van dit project. Welke verhalen vertellen mensen over dijk? Wat zijn hun ideeën? Is er sentiment van eerder uitgevoerde plannen? Wat zou er anders moeten gebeuren?

De gesprekken verliepen zonder uitzondering constructief. Wat bewoners belangrijk vinden is dat Waterschap Rivierenland serieus luistert naar hun verhalen. Deze open houding wordt gewaardeerd. Tegelijkertijd willen bewoners weten wat het waterschap gaat doen met deze informatie. Om die reden is in het boek ook de volgende fase van het project belicht: wat adviseren deskundigen? Zij hebben alle gegevens van de campertour ontvangen en zijn er mee aan de slag gegaan. Hun aanbevelingen zijn in dit boek beschreven. De komende jaren worden deze aanbevelingen verder uitgewerkt.

De bewonersgesprekken passen in het participatiebeleid van het waterschap. Bewoners worden nadrukkelijk betrokken bij de plannen en dat begint met goed luisteren, zoals heemraad Goos den Hartog benadrukt.

Waterschap Rivierenland

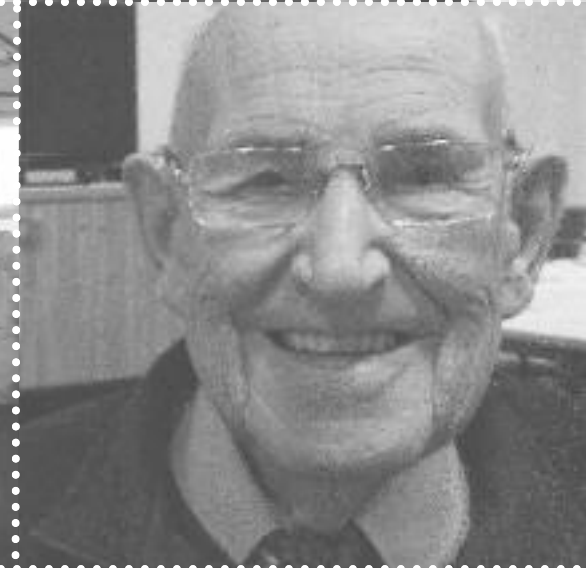
Frank Bolder

De dijk is van ons allemaal

Frank Bolder

De dijk is van ons allemaal

herinneringen verhalen emoties ideeën bewustwording draagvlak

De dijk is van ons allemaal

herinneringen verhalen emoties ideeën bewustwording draagvlak

Colofon

Uitgave	Waterschap Rivierenland ©
Bezoekadres	De Blomboogerd 1, 4003 BX Tiel
Postadres	Postbus 599, 4000 AN Tiel
Telefoon algemeen	0344 64 90 90
Fax	0344 64 90 99
Email	info@wsrl.nl
Website	www.waterschaprivierenland.nl
Foto's	Peter Venema, KeppelMedia, Foto Regionaal Archief Rivierenland / Collectie Bouwhuis, Waterschap Rivierenland, NVB / Ronald van Jeveren en Hans Gebuis
Interviews	Sanne van den Biesheuvel, Rik Bootink, Hans Teunissen, Kees Jansen, Feike Klomp, David Hiemstra en Frank Bolder
Graphics	Louman & Friso, Bosch Slabbers Landschapsarchitecten
Ontwerp & opmaak	Irene Witmajer eenopeen-ontwerpers bno
Druk en afwerking	Drukkerij Haver ISBN 978-90-825315-0-3

De informatie is gebaseerd op gesprekken met bewoners, bestuurders en medewerkers van Waterschap Rivierenland. Hieraan kunnen geen rechten worden ontleend.

Inhoud

Inleiding	4
Vijf vragen over participatie	7
Wat zijn de belangrijkste conclusies van de campertour?	9
Kansen: wie zaait zal oogsten	10
• Verkeer	13
• Natuur en recreatie	19
• Woningbouw	29
En nu? Welke voorstellen zijn gedaan?	38
Verhalen van de dijk	48
Wel / geen dijkverbetering?	62
De historie	66
Evacuatie	74
Wat vindt het waterschap?	82
De nieuwe Deltaopgave: moeten we iets doen?	88
Deltaprogramma Voorkeursstrategie: wat kunnen we doen?	90
Dijkverbetering en rivierverruiming Varik-Heesselt	92
Leven met de rivier	104

A black and white photograph showing a group of elderly people sitting around a dark, round table in a room. The table is set with several white coffee cups and saucers. In the foreground, a medium-sized dog with a chain collar is sitting on the floor, looking towards the camera. The people are dressed in casual, everyday clothing. The background is slightly out of focus, showing more people and what appears to be a doorway or window.

Inleiding

In die gure januaridagen van 1995 moesten ruim 250.000 Nederlanders vluchten voor het hoge water. Verjaagd door het kolkende water van Maas, Rijn, Waal, Lek, Merwede en IJssel. Een herhaling van de watersnood van 1953 dreigde. Met het risico van vele honderden doden. Deze keer met name in Gelderland. Maar het geheugen is kort. Wie ligt er nog wakker van?

Na twintig jaar zijn de emoties weggeëbd. De rivieren hebben de mens met rust gelaten. De aandacht is verflauwd. Nederland heeft andere zaken aan het hoofd. De jarenlange strijd tegen de economische crisis bijvoorbeeld. Maar de risico's van een echte ramp liggen op de loer. Met desastreuze gevolgen. De klimaatverandering is in aantocht. Met veel meer regen in korte tijd en langere periodes van droogte. Met ongekende waterstanden. Zo'n 25 tot 40 procent hoger dan in 1993 en 1995.

De rivierbeveiliging kon tot 1995 nauwelijks rekenen op aandacht van de overheid. De dijken waren verwaarloosd. Twee overstromingen in Limburg en een bijna ramp in met name Gelderland waren nodig om gemeenten, provincies en het Rijk wakker te schudden. Nu twee decennia later is het project Ruimte voor de Rivier in en langs de Rijn, Waal en IJssel zo goed als afgerond. Bij de Maas, de Waal en de IJssel zijn geulen aangelegd om meer water te kunnen verwerken. Zo'n drie miljard euro is er inmiddels uitgegeven aan de rivierbeveiliging. Dat is bij lange na niet genoeg. De komende drie decennia moet er nog eens twintig miljard euro worden geïnvesteerd om met name de rivieren in toom te houden. Alle rivierregio's hebben daarvoor regionale plannen ontworpen, zoals het dijkverbeteringsplan voor de 20 kilometer lange dijk tussen Tiel en Waardenburg.

Dit boek gaat over de mensen die in het gebied tussen Tiel en Waardenburg wonen. Over hun relatie met het water en de zorgen die ze zich maken als het water begint te stijgen. Zeven van de tien mensen die er nu wonen hebben de evacuatie van 1995 meegemaakt. Een groot deel van de bewoners wil dat de dijken stevig genoeg zijn om de verwachte hoeveelheden water te weerstaan; maar er zijn ook mensen die moeite hebben met ingrepen die deel uitmaken van de dijkverbeteringsplannen. Tientallen mensen moesten destijds verhuizen om ruimte te maken voor een nieuwe dijk; bij veel mensen staat dat nog vers in het geheugen. Ook was er sprake van georganiseerd verzet in onder andere Neerijnen, waar veel inwoners helemaal niet zaten te wachten op nieuwe dijken. In een strip van de actievoerders werden Rijkswaterstaat en waterschappen afgebeeld als Atilla de Hun op een bulldozer. Twintig jaar later constateerden de actievoerders van het eerste uur dat men eigenlijk best tevreden was over de nieuwe dijk en de landschappelijke inpassing.

Dit boek is ook bedoeld voor beleidsmakers bij waterschappen en op andere plekken waar besluiten worden genomen die bewoners en hun belangen raken.

Waarom worden bewoners zo nadrukkelijk betrokken bij de dijkverbetering? Vijf vragen over participatie.

1. Het is goed dat waterschappen vroegtijdig met bewoners praten over dijkverbetering.

Het klinkt in ieder geval sympathiek. Maar het is meer, zegt heemraad Goos den Hartog van Waterschap Rivierenland. “We maken er serieus werk van omdat dit past bij de verschuiving van verantwoordelijkheden van overheid naar maatschappij. Burgerparticipatie begint met goed luisteren.” Oud-burgemeester en voormalig waterschapsbestuurder Thea de Roos noemt het vroegtijdig betrekken van bewoners in Rivierenland goed nieuws. Erik Kraaij, directeur Hoogwaterbeschermingsprogramma: “Met een camper op pad gaan is laagdrempelig. Dat is belangrijk; je moet er heel open over zijn. Het kan ideeën opleveren die je nog niet had bedacht.”

2. Honderden mensen hebben hun zegje gedaan. En dan? Wordt bij de uitvoering van de plannen rekening gehouden met alle opmerkingen?

Den Hartog: “Met deze campertour hebben we zeer veel ideeën opgehaald. Daar ben ik blij mee. Een aantal ideeën kun je direct meenemen. Deze zijn concreet en hiervoor hebben we geen andere partijen nodig. Een voorbeeld hiervan is een trap op de dijk om de bereikbaarheid van de vislocatie te verbeteren. Een andere wens, veiliger fietsen en wandelen, ligt bij de gemeente als wegbeheerder. Dit zullen we opnemen met de gemeente.” Opvallend noemt Den Hartog ook het verdriet dat er nog zit over de sloop van woningen, twintig jaar geleden. “Dat mensen niet willen dat hun huis gesloopt wordt snap ik heel goed. Ik woon zelf ook onder aan de dijk. Op dit moment weten we nog niet precies

“
Burgerparticipatie begint met goed luisteren.
Goos den Hartog

wat onze opgave is. Ik kan dan ook niet garanderen dat er geen huizen gesloopt worden, maar ik kan wel beloven dat we er alles aan gaan doen om dat te voorkomen.”

Thea de Roos ziet ook valkuilen voor deze werkwijze. “Een voorwaarde is dat het meedenken van de bewoners zichtbaar wordt in het project. Dat zou het mooiste resultaat zijn: als het waterschap er in slaagt om haar plannen voor deze dijk en de ideeën en wensen van de bewoners bij elkaar te brengen.”

3. Waterschappen moeten er aan wennen.

Bewoners hoeven niet altijd hindermachten te zijn, zegt Thea de Roos. “Dat is voor het waterschap ook wennen: vanuit een technische visie wordt een dijk strak aangelegd; als er mensen gaan meedenken is dat lastig.” Erik Kraaij zegt dat er een duidelijke reden is om bewoners vroeg te benaderen. “We hebben in het Hoogwaterbeschermingsprogramma een verkenningsfase ingevoerd om de risico’s van een project veel vroeger in beeld te krijgen. Wat vinden andere partijen (gemeenten, provincie, organisaties) van onze plannen? En wat denken de bewoners? Dijken hoger en breder? Technisch kunnen we dat allemaal, maar er zijn meer partijen die hier mee te maken hebben.” De Roos: “Anno 2015 lijkt me deze betrokkenheid van bewoners onvermijdelijk. Overal mogen mensen hun visie op geven. Iedereen praat mee. De bewoners weten veel, ze wonen daar, ze voelen dat.”

De Roos ziet wel een spanningsveld tussen het meedenken en de normatieve opgave van het waterschap. “Een waterschap moet

“
Bewoners hoeven niet altijd
hinder machten te zijn.
Thea de Roos

“
Met een camper op pad
gaan is laagdrempelig.
Erik Kraaij

aan normen voldoen. Dat is een wettelijke taak. Dat is anders dan een gemeente die wijkbewoners laat meepraten over een speeltuin. Ik denk overigens dat er desondanks naar oplossingen gezocht kan worden. Soms zijn technische oplossingen te bedenken zodat aan de normen kan worden voldaan én aan de wensen van bewoners.”

4. Met zoveel inspraak kunnen de plannen alleen maar duurder worden.

Thea de Roos: Je kunt ook baat hebben bij deze vorm van inspraak. Als je vooraf in gesprek gaat met mensen kunnen misschien langdurige procedures worden voorkomen.” Eric Kraaij ziet dat ook als voordeel. “Als in de verkenningsfase problemen opdoemen, kunnen wellicht op voorhand al oplossingen worden gevonden. Als dat betekent dat een projectteam niet langer in functie hoeft te blijven, scheelt dat ook geld.”

Kraaij zegt vooraf niet te kunnen inschatten wat het betekent als een plan duurder wordt, bijvoorbeeld omdat de uitvoering langer gaat duren of wordt gekozen voor duurdere oplossingen. “Het waterschap zal zelf een inschatting moeten maken van de

tijd en de kosten. Dus goed moeten calculeren en kijken wat de consequenties zijn van het meedenken van bewoners.”

5. Wat levert het allemaal op?

Heemraad Goos den Hartog vat samen: “Ik ben blij met de opmerkingen van de mensen dat ze het waterschap zien als een betrouwbare en deskundige organisatie, dat voorop gesteld. De openheid van alle mensen die hebben gereageerd stel ik zeer op prijs. We hebben nu een goed beeld van de kansen en bedreigingen die er in het gebied zijn. Zowel per dorp als voor de hele dijk. Het stelt ons in staat om meer maatwerk te leveren in de communicatie en het dijkontwerp. Ik heb er alle vertrouwen in dat we die open houding van het waterschap ook in het verdere verloop van het project zullen behouden.”

Erik Kraaij zegt dat ook andere waterschappen kunnen leren van de nieuwe werkwijze in Rivierenland. “In de verkenningsfase zit ook het uitwisselen van ervaringen. Wat kunnen waterschappen van elkaar leren? Noem het de best practices van communicatie, van participatie, die willen we graag uitwisselen.”

Wat zijn de belangrijkste conclusies van de campertour?

In de dijkdorpen tussen Tiel en Waardenburg zijn 850 gesprekken gevoerd met inwoners. Dit zijn de voornaamste conclusies:

- De aangekondigde dijkverbetering is voor 59 procent van de ondervraagde mensen noodzakelijk. Als belangrijkste reden wordt de klimaatverandering - met meer regenval - genoemd. Nee zegt 16 procent. Ik heb nog geen mening zegt 25 procent. Dat komt met name omdat op dit moment de kennis ontbreekt.
- De bewoners wonen met veel plezier langs de dijk. Maar ze zien ook mogelijkheden om het gebied aantrekkelijker te maken. Er zijn veel ideeën geopperd.
- Bewoners van met name Neerijnen en Heesselt vragen om aandacht voor andere oplossingen dan dijkverbetering. Genoemd worden extra overloopgebieden, ook in Duitsland, het uitdiepen van de rivier en het weghalen van groen in de uiterwaarden.
- Waterschap Rivierenland is een sterk merk. Mensen hebben vertrouwen in het waterschap; het is de organisatie die in hun ogen zorgt voor waterveiligheid. 90 procent van de mensen laat zich daar positief over uit.

- Er is een duidelijke relatie van de bewoners met het water. Ze wonen dicht bij de rivier, hebben de evacuatie in 1995 meegemaakt (72 procent) en bijna de helft van de mensen volgt dagelijks de waterstanden.
- Versterk de relatie tussen de rivier en de dorpen.
- De urgentie om maatregelen te nemen is voor veel mensen - twintig jaar na de evacuatie in 1995 - afgenomen. Er is een groot begrip voor de redenen van de dijkverbetering, tegelijkertijd is er een minder groot begrip voor ingrepen die gevolgen hebben voor de leefsituatie en het welzijn van mensen.
- Gevraagd naar het mooiste plekje op de dijk noemen de meeste mensen de bocht in de Waaldijk bij Opijnen; op de tweede plaats volgt de dijk bij Neerijnen en als derde wordt de dijk bij Waardenburg genoemd, bij het kasteel.
- De meeste opmerkingen worden gemaakt over natuur en verkeer. Bij natuur gaat het om de ontwikkeling van fiets- en wandelmogelijkheden in de uiterwaarden. Bij verkeer gaat het om de drukte op de dijk door verschillende verkeersstromen. Een fiets- en voetpad onder aan de dijk (aan de rivierkant) wordt door de meeste mensen gezien als een oplossing.

Kansen: wie zaait zal oogsten...

- Verkeer
- Natuur & recreatie
- Woningbouw
- Herstel relatie dorpen met de rivier

Afsluiten van de dijk hoeft niet

Fietser en wandelaar voeren boventoon

De dijk moet de voorkant van het dorp worden

Dijkverbetering Tiel-Waardenburg

Duur aanleg: 8 jaar
Tijdpad met de verschillende fasen:

Op aanwijzing van de minister zijn de projecten Dijkverbetering Tiel-Waardenburg en de Hoogwatergeul Varik-Heesselt in elkaar geschoven. Het blijven twee projecten maar er wordt nauw samengewerkt aan één voorkeursalternatief, met of zonder geul.

Wat is er gebeurd met alle interviews die zijn gevoerd in september 2015? In de volgende hoofdstukken wordt deze vraag beantwoord.

In de hoofdstukken met de blauwe letters leest u alles over de interviews met bewoners in het gebied (het belevingswaardenonderzoek met de camper).

De groene tekst behandelt de fase na de campertour. In deze fase hebben deskundigen*) met Bosch Slabbers Landschapsarchitecten de meningen van de bewoners verder uitgewerkt en vertaald in een zogeheten ruimtelijk kwaliteitskader. Ook hebben ze gekeken naar kansen die gerealiseerd kunnen worden als straks het werk wordt uitgevoerd.

In de hoofdstukken met de oranje letters wordt uitgelegd wat het advies van Bosch Slabbers Landschapsarchitecten aan het waterschap is.

Door deze opbouw is goed te volgen wat er is gebeurd met de resultaten van de campertour.

*) De volgende bureaus hebben meegewerkt: RAAI Archeologisch Adviesbureau; Gensox Milieu-expertise; Natuur-Wetenschappelijk Centrum; Juust Adviseurs Ingenieurs openbare ruimte.

Afsluiten van de dijk hoeft niet

Verkeer is een populair onderwerp. Over verkeer zijn verreweg de meeste opmerkingen gemaakt, met een grote nadruk op ergernissen die de bewoners ervaren. Het is de combinatie van een vrij smalle dijk en veel verschillende verkeersdeelnemers: wandelaars, (brom)fietsers, auto's en vrachtverkeer. De dijk is niet echt onveilig blijkt uit ongevallencijfers, het is vooral een gevoel dat bewoners zich niet veilig voelen. Met name de kwetsbare gebruikers: mensen die hun hond uitlaten, mensen met kinderwagens en wandelaars. Daar komt bij dat de dijk uitnodigt om hard te rijden; de dijk tussen Tiel en Waardenburg is in de verre omstreken bekend als mooie motorroute en dat is met name in het weekend te merken. Toch zijn de bewoners geen voorstander van maatregelen om de weg af te sluiten voor gemotoriseerd verkeer, blijkt uit een poll. De dijk mag voor iedereen toegankelijk blijven, ook voor motorrijders.

Als er al maatregelen genomen moeten worden dan zou het voor het vrachtverkeer zijn, maar ook op dat punt klinkt geen keihard 'nee'. De bewoners dringen wel aan op een scheiding tussen langzaam verkeer en gemotoriseerd verkeer. Veel mensen vragen om aparte paden voor fietsers en wandelaars, onder aan de dijk.

De verlichting op de dijk is al een even grote ergernis. Een harte-kreet van veel mensen: zorg voor betere verlichting op de dijk, het is op veel plekken pikkedonker.

Hoe onveilig is een gevoel van onveiligheid?

Verkeersdeskundigen hebben gekeken naar het breed levende gevoel van onveiligheid en ongevallencijfers. In hun rapport schrijven ze: "Vooral op mooie drukke dagen in het weekend zitten de verschillende (recreatieve) verkeersstromen (voetgangers, fietsers, motoren, auto's, vrachtverkeer) elkaar in de weg. Dit gevoel van onveiligheid wordt echter niet onderbouwd door feiten, uit het mobiliteitsonderzoek is gebleken dat er objectief gezien geen probleem is. De smalle dijk en de mix van verkeersstromen werkt eerder verkeersremmend. Echter het gevoel van onveiligheid doet afbreuk aan de leefbaarheid en beleving van het dijklandschap."

Motorrijders kunnen op drukke dagen voor ergernis zorgen bij andere weggebruikers op de dijk tussen Tiel en Waardenburg. Wat is uw mening over deze stelling:

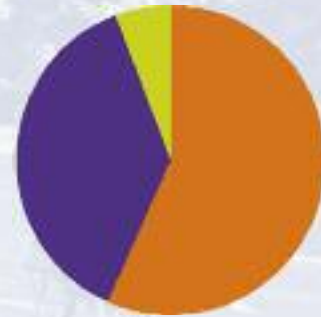
1. De dijk moet permanent worden afgesloten voor motorverkeer.

mee eens 48,8%
niet mee eens 51,3%
geen mening 0,0%

2. De dijk moet permanent worden afgesloten voor vrachtverkeer.

mee eens 56,9%
niet mee eens 37,5%
geen mening 5,6%

3. De dijk is alleen geschikt voor bestemmingsverkeer.

mee eens 36,9%
niet mee eens 63,1%
geen mening 0,0%

Aan deze enquête hebben 160 mensen meegedaan.

Er wordt wel eens te hard gereden op de dijk. Maar dat gebeurt ook in het dorp. Die zet je toch ook niet af? Met mooi weer willen die mensen een ritje maken. Dan stappen ze in de auto of op de motor. Laat iedereen van dit mooie gebied genieten.
Alwies Berentsen, Opijnen

De dijk is op sommige plekken een racebaan. Hij hoeft niet afgesloten te worden voor het gemotoriseerd verkeer. Er zijn veel verkeersdeelnemers met wisselende snelheden. Daar moet naar gekeken worden.
Frederik Bennis, Tiel (Ouderen Gelderland)

Er zijn verregaande maatregelen nodig om de snelheid van het verkeer te remmen. Ik ben er geen voorstander van om de dijk voor verkeer af te sluiten, dat zou ten koste kunnen gaan van de leefbaarheid. Bovendien zijn heel veel mensen voor de ontsluiting afhankelijk van de dijk.
Stan Pijls, Heesselt

Ik weet dat veel mensen een bloedhekel hebben aan motoren op de dijk. Maar dan zie je die dijk en dan wil je gas geven. Het is een drang die iedere motorrijder kent. Ik rijd zelf heel rustig. Je houdt natuurlijk rekening met anderen. Ik snap heel goed dat veel mensen er zich aan ergeren. Sterker nog, ik denk dat het zelfs verboden gaat worden om met de motor de dijk op te gaan.
Wim Kievit, Waardenburg

Fietser en wandelaar voeren boventoon

Balkons, uitwisselpunten en een tweerichtingenfietspad in plaats van een weg op de dijk. De verkeersdeskundigen hebben de resultaten van de campertour vertaald naar een breed pakket aan voorstellen.

Balkons

Om wandelaars en fietsers meer te laten genieten van het landschap, denken de deskundigen aan balkons aan de dijk. De beste plekken voor een balkon zijn de dorpen, bij voorkeur in combinatie met horeca. Deze plekken kunnen ook gebruikt worden als vertrekpunten voor een fietsroute met voorzieningen als fietsverhuur en oplaadpunten voor elektrische fietsen, etc. De balkons kunnen een knooppunt worden voor ruiterspaden, mountainbikeroutes en wandelroutes door de uiterwaarden. Met trappen kan een goede toegang worden gerealiseerd. Voor alle verkeersdeelnemers is het balkon een verzamelpunt dat voorzien is van parkeervoorzieningen, voor auto's en voor fietsers. In de filosofie van de deskundigen worden de balkons echte pareltjes op de route en wijkt de weginrichting duidelijk af van de gedeelten waar 60 km/u regime van kracht is. De weginrichting moet echt het dorpse karakter uitstralen en duidelijk als verblijfsgebied herkenbaar zijn.

Uitwisselpunten

Tussen de dorpsbalkons wordt gedacht aan uitwisselpunten. Dit zijn de locaties waar zijwegen uit het achterland uitkomen op de dijk. Gedacht wordt aan grote plateaus die als rustpunten dienst kunnen doen. Een plateau wordt een uitzichtpunt richting de rivier en uiterwaarden en is voorzien van fietsparkeervoorzieningen, picknickmogelijkheden en parkeervakken voor autoverkeer. Er zijn ook andere mogelijkheden. Denk aan bebouwing met een atelier of andere voorzieningen, of locaties waar de uiterwaarden goed toegankelijk zijn dan wel mooie uitzichten bieden. Ook dergelijke locaties kunnen we als pareltje aan de ketting gebruiken. Niet hier een bankje, daar een parkeerplaats, en verderop een kunstwerk. Wanneer we al deze kleine elementen combineren ontstaat weer een locatie waar iets gebeurt en waar we verkeerskundig op in kunnen spelen.

Geslotenverklaring met inrichting in halfverharding

Tussen Waardenburg en Neerijnen is de dijk nu gesloten voor auto's en motoren. Met houten poorten is het fysiek onmogelijk om de weg door motorvoertuigen te gebruiken. Dergelijke wegvakken willen we graag enkele malen herhalen op de dijk. De exacte locaties kunnen we bepalen zodra de inrichting en vorm van de dijkverbetering bekend is.

Verkeer op de dijk

We zetten in op een inrichting afgestemd op de fiets en de voetganger, waarbij gemotoriseerd verkeer te gast is. We kunnen er bijvoorbeeld voor kiezen om een asfaltbaan van 3 meter aan te leggen, in de vorm van een tweerichtingenfietspad. Aan beide zijden verharden we de berm met doorgroeistenen. Zo heeft de gehele route de uitstraling van een fietspad, waarbij gemotoriseerd verkeer duidelijk het signaal krijgt dat men te gast is. Bij dergelijke inrichtingsoplossingen moeten we nagaan of een busroute over de dijk nog wel gewenst is.

Een uitzondering is het wegvak Molenstraat (Zennewijnen)-Ophebertsedijk (Tiel) waar de verkeersintensiteit duidelijk hoger is. Dit zal in principe in de toekomst zo blijven, maar het is wenselijk om hier de verschillende verkeersstromen uit elkaar te halen. Een alternatieve route kan worden gerealiseerd op de Molenstraat-Hermoesestraat in Zennewijnen. Ook hier is sprake van een dominante positie voor de fiets. Nadeel is dat deze weg onderaan de dijk ligt, aan de landzijde. Voor recreanten in dit gebied is de rivier en de uiterwaarden toch het meest aantrekkelijk en zetten we liever in op een route buitendijks. Voor lokaal fietsverkeer is de Molenstraat-Hermoesestraat uiteraard wel een goede oplossing. Insteek is hoe dan ook om hier in te zetten op het scheiden van fietsverkeer.

Hoogwatergeul Varik-Heesselt

Als de hoogwatergeul wordt gerealiseerd is het mogelijk om de ontsluiting van de dorpen Varik en Heesselt volledig los te koppelen van de rivierdijk. Dit biedt kansen om autoverkeer aan de andere zijde van Varik en Heesselt te geleiden. Het dijkvak dat langs de Waal resteert kan zo (op bestemmingsverkeer na) autovrij worden gemaakt. Voor de recreant zou dit optimaal zijn.

Wat zeggen de deskundigen?

Horecagelegenheden aan de dijk - zoals hier in Neerijnen - zijn goede locaties voor een dijkbalkon. Het is voor alle verkeersdeelnemers een verzamelpunt met parkeervoorzieningen, oplaadpunten voor e-bikes en goede toegang tot de uiterwaarden. (foto links)

Op meer plaatsen tussen Tiel en Waardenburg zou de dijk afgesloten moeten worden voor auto's en motoren, zoals op de dijk tussen Waardenburg en Neerijnen. (foto onder)

Genieten van het landschap

De bewoners van het Rivierengebied geven een hoog cijfer voor de kwaliteit van het dijklandschap en de uiterwaarden. De waardering voor het landschap is unaniem positief, komt naar voren in de 850 bewonersgesprekken.

Tegelijkertijd zeggen mensen dat het gebied tussen de dijk en de rivier beter ontsloten zou moeten worden zodat meer mensen er van kunnen genieten. Bewoners hebben er geen enkel probleem mee dat ook andere mensen genieten van het mooie landschap. Waarom zijn de uiterwaarden zo populair? Twee mensen vertellen over hun liefde voor het landschap.

Luisteren naar de kwartelkoning

Genieten van het landschap. Dat geldt zeker voor Marc Westermann uit Neerijnen. Hij is vaak op de dijk en in het gebied te vinden om zich te wijden aan zijn hobby: het volgen van vogels. Het gebied heeft een behoorlijk aanbod van vogelsoorten en behalve luisteren en zijn ogen goed de kost te geven, zet Westermann zich ook in voor de bescherming van vogels; om die reden is hij toegetreden tot de klankbordgroep die de dijkverbetering tussen Tiel en Waardenburg begeleidt; de groep geeft gevraagd en ongevraagd advies.

Voor Westermann is belangrijk dat bewoners en bezoekers van het gebied kunnen genieten van vogels en de natuur in de uiterwaarden. Hij is vaak in het gebied te vinden, als het moet zelfs in de nachtelijke uren.

Dan heeft hij de meeste kans om zijn favoriet te horen: de kwartelkoning, die in de zomermaanden neerstrijkt in het gebied. De kwartelkoning is één van de tien soorten dieren en bloemen die in de flora- en fauna-inventarisatie van het gebied tussen Tiel en Waardenburg met name wordt genoemd. Ze komen op deze lijst voor omdat ze bijzonder zijn en aandacht vragen als de werkzaamheden aan de dijk straks beginnen. (zie hoofdstuk: Een bijzonder natuurgebied, pagina 24)

Westermann verwacht dat de gevolgen te overzien zijn. "Er zijn regels om niet te werken in het broedseizoen, daarmee worden al veel problemen voorkomen. En als de werkzaamheden

in de buurt van de dijk blijven, dan zullen ze niet zo groot zijn." De natuur is robuust, zegt Westermann. "Als eenden en ganzen zien dat er wordt gewerkt vliegen ze wat verder." Hij verricht regelmatig tellingen in het gebied: slobbeenden, kuifeenden, krakeenden, koolganzen, wintertaling, smienten, steltlopers, ze komen in grote aantallen voor in het gebied. Wintergasten, die tijdelijk hun leefgebieden in Scandinavië en Siberië verlaten en in het rivierengebied neerstrijken. De kwartelkoning is een zomergast, die uit de Oekraïne komt; de zwarte stern, die aan de overkant van de rivier veel voorkomt, vliegt vanuit het zuiden aan. Het rivierengebied is vanwege de ruime hoeveelheden water, grasland en begroeiing een internationale ontmoetingsplek voor vogels.

Emmie Nuijen: “Het gebied is niet toegankelijk”

Het gebied tussen Tiel en Waardenburg heeft zoveel te bieden, zegt riviergids Emmie Nuijen. “Als je een uurtje rondloopt kom je langs stranden, door een groene wildernis, zie je ijsvogels en lepe-laars, heel veel soorten bloemen en we kunnen ook nog een stukje varen op de wilde Waal.”

Ze heeft haar baan als fysisch geograaf bij Rijkswaterstaat opgegeven om zich bezig te houden met haar hobby: wandelen, ontdekken en mensen laten genieten van het “overweldigende landschap” van de Waal.

Emmie Nuijen kent het gebied als haar broekzak, maar echt toegankelijk noemt ze het gebied niet. Op grote delen van de dijk langs de Waal ontbreken paden om bij de Waal te komen. Er zijn ook weinig goede routebeschrijvingen en soms is het gebied ondoordringbaar omdat de natuur verwilderd is. De struintochten die ze organiseert gaan om die reden gedeeltelijk over het asfalt boven op de dijk.

Haar handen beginnen al te jeuken als ze opsomt welke mogelijkheden het gebied heeft. Ze heeft daarbij goed gekeken naar de

Ooijpolder bij Nijmegen, dat zich heeft ontwikkeld tot een aantrekkelijk gebied voor wandelaars, fietsers en natuurliefhebbers. “Wat daar kan, kan tussen Tiel en Waardenburg ook. De Ooijpolder is toegankelijk gemaakt; heel veel mensen kunnen daar nu van genieten.”

Het ontbreekt aan dynamiek in het gebied tussen Tiel en Waardenburg, iets dat ze graag zou veranderen. Als voorbeeld noemt ze de wetlands bij Tiel, waar ooit nog scholen kwamen kijken omdat het bijzonder was. “Dat is verwaarloosd, het is verschaald en ontoegankelijk geworden. Wat daar ooit was, zou eigenlijk terug moeten komen.”

Om het oude landschap terug te brengen zouden ook de geulen terug moeten keren. De geulen zijn restanten van de ooit vrij stromende rivier die dichtgeslibd zijn. Op enkele plekken - bij Zenne-wijnen - onder andere - zijn ze nog te zien. De klei kan gebruikt worden voor de dijkverbetering in het gebied, zegt ze.

Meer informatie? www.rivieractief.nl

Gebied moet toegankelijker worden. Mee eens/niet mee eens?

1. De uiterwaarden tussen Tiel en Waardenburg moeten toegankelijker worden voor natuurliefhebbers.

mee eens 87,3%
niet mee eens 10,2%
geen mening 2,5%

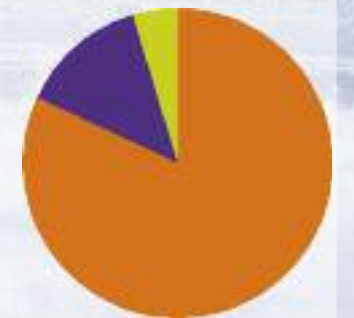
2. Er moet meer horeca komen langs de dijk Tiel-Waardenburg.

mee eens 35,7%
niet mee eens 33,6%
geen mening 30,7%

3. De fiets- en wandelmogelijkheden langs de dijk moeten worden uitgebreid.

mee eens 82,2%
niet mee eens 13,2%
geen mening 4,6%

Aan deze enquête hebben 284 mensen meegedaan.

“ Als ik visite van ver heb, neem ik die het liefst mee naar de dijk. Dit unieke gebied wil je graag laten zien, het is hier prachtig mooi. Soms gaan we dan gezellig picknicken.
Marianne Janssens, Opijnen

“ Toen ik op een mooie zomerdag op de dijk stond, zei een vrouw op de fiets tegen mij dat ik nooit op vakantie hoef te gaan omdat het hier al zo mooi is. Daar ben ik het helemaal mee eens.
Nico van Driel, Opijnen

“ Van oorsprong kom ik uit het westen, sinds 1981 woon ik in de Dikke Toren in Varik. In het schip van de toren heb ik een kamer gemaakt. Daar heb ik prachtig uitzicht over de dijk en uiterwaarden.
Rob Melchior, Varik

“ Het is jammer dat er geen ruiterspaden liggen. Nu moeten we met het paard over de smalle dijk met auto's en veel fietsers. Ik hoop dat het gebied door de dijkaanpak beter toegankelijk wordt voor ruiters.
Geke Blokland, Tiel

“ Ik zou het toejuichen als het brede talud halverwege de dijk toegankelijk wordt gemaakt. Ik kan daar wel opkomen, maar dat geldt niet voor iedereen. Als je nou op bepaalde plekken tussen Varik en Ophemert een betonnen trap maakt, kan iedereen er gebruik van maken.
Corine Voogt uit Varik

“ Ik zit graag aan het water bij Neerijnen. Door mijn werk ben ik hier terecht gekomen. Van oorsprong kom ik uit de buurt van Manchester. Ik zocht naar een plek waar ik de ruimte heb. Ik miste het weidse van Engeland. Daar kun je lange tijd lopen zonder iemand te zien. De uiterwaarden vind ik daarom prachtig. Ze geven je rust.
Dan Mawdesley, Rumpt

“ Mijn mooiste plekje is in de uiterwaarden voorbij Neerijnen. Daar ging ik tot voor kort met mijn auto naartoe. Ik reed tot aan het strand bij de Waal. Een ongecultiveerd stuk strand, echt een paradijs. Afgelopen zomer wilde ik daar opnieuw naartoe en toen bleek het terrein niet meer toegankelijk voor auto's en ook mocht je er de honden niet meer vrij laten. Dat is jammer. We moeten niet alles willen regisseren.
Jolanda Wever, Neerijnen.

Een bijzonder natuurgebied

In de uiterwaarden tussen Tiel en Waardenburg komen veel planten en dieren voor met hoge natuurwaarden.

Veel mensen weten dat niet. Een goed moment dus om ze eens voor te stellen.

Om welke dieren en planten gaat het?

de bever

Bijna 30 jaar nadat de eerste bever in Nederland werd uitgezet, blijkt het dier een blijvertje in de Nederlandse natuur. Vanuit de Biesbosch is de bever in grote delen van het land neergestreken, onder andere in de buurt van de Stiftsche uiterwaarden bij Ophemert.

Het leefgebied wordt geschat op een paar honderd vierkante meter tot enkele vierkante kilometers. De bever is tot nog toe één keer echt gezien in de Stiftsche uiterwaarden.

Van bevers is bekend dat ze hun burcht - heel af en toe - ingraven in de bodem of een dijk. Bij gebrek aan een betere locatie. De bever maakt alleen een hol, ze graven geen gangenstelsel zoals de muskrat. Een beverburcht in de droge grond komt echter zelden voor, omdat water hun natuurlijke omgeving is.

Gevolgen van werkzaamheden: In het gebied zit geen beverburcht; het is wel een - beperkt - deel van zijn fourageergebied.

Na de werkzaamheden: Als de bevers toch moeten verhuizen kunnen ze na de werkzaamheden gewoon terugkeren naar de Stiftsche uiterwaarden of andere uiterwaarden in het plangebied. Zeker wanneer de wilgengrienden en rietvegetatie zich weer voldoende hersteld hebben. De beverburcht ligt buiten het gebied.

de vleermuis

In het gebied leven verschillende soorten vleermuizen, grofweg te verdelen in soorten die in bomen wonen en soorten met verblijfplaatsen in woningen en gebouwen aan de dijk.

Waarom zitten ze in het gebied? De uiterwaarden vormen perfect foerageergebied voor alle soorten vleermuizen: de bosschages zorgen voor beschutting voor de kleinere soorten, de wateren trekken allerlei insecten aan waarop de vleermuizen jagen en de graslanden zijn groot-schalig en open genoeg voor de grotere soorten vleermuizen.

Gevolgen van werkzaamheden: Als de werkzaamheden niet te dicht bij komen kunnen vleermuizen nog steeds in het plangebied leven. Dat kan omdat er maatregelen worden getroffen, zoals het hangen van vleermuiskasten. Daar kunnen ze terecht als hun huidige verblijfplaats verdwijnt. Foerageergebied blijven voldoende aanwezig, omdat niet in de hele uiterwaarden wordt gewerkt aan de dijk.

de kamsalamander

Het meest kwetsbare dier in het gebied. Een zorgkindje omdat kamsalamanders erg gevoelig zijn voor veranderingen. Ze gedijen het best in ondiepe, verlande poeltjes.

Gevolgen van werkzaamheden: de kamsalamander komt op nog

maar een paar plekken in het plangebied voor, onder andere in de oude kleiputten bij Heesselt. De kans bestaat dat deze putten worden gedempt bij de werkzaamheden aan de dijk. Hierdoor verdwijnen voortplantingswateren. De kamsalamander slaagt er niet in om dan zelf een nieuw gebied te vinden. Hij kan echter wel een handje worden geholpen als mensen nieuwe voortplantingswateren realiseren en bij het dempen van onder andere de kleiputten, zoveel mogelijk dieren weggevangen. Kamsalamanders en andere amfibieën kunnen dan uitgezet worden in het nieuwe leefgebied.

de rugstreepd

Deze pad is een echte pionier; hij vindt gemakkelijk nieuwe gebieden. Daardoor komt deze pad vrij algemeen voor in Nederland.

Waarom zitten ze in het gebied? De regelmatige overstromingen in de uiterwaarden blijft er een pionierssituatie (zandige gronden met weinig vegetatie) bestaan.

Gevolgen van werkzaamheden: De rugstreepd is minder kwetsbaar dan de kamsalamander, maar ook voor de rugstreepd kan verplaatsing uitkomst bieden als dat nodig blijkt te zijn. Een andere maatregel is het realiseren van geschikte voortplantingswateren.

Na de werkzaamheden: Ook deze soort kan geen grote afstanden afleggen, waardoor hij ook tijdens de werkzaamheden in het plangebied aanwezig zal zijn. De rugstreepd keert na afloop van de werkzaamheden gemakkelijk terug.

de uil

In het gebied komen de kerkuil, de ransuil en de steenuil voor. Alle drie de soorten hebben een vaste verblijfplaats, die ze het hele jaar door gebruiken. De ransuil verblijft 's winters vaak in groepen bij elkaar, soms zitten er wel een stuk of tien bij elkaar in een dichte (naald)boom. De kerkuil en steenuil verblijven in gebouwen, vooral in boerenschuren en andere gebouwen met grotere, open ruimtes. In het gebied wordt de steenuil ondersteund met een nestkastenprogramma.

Waarom zitten ze in het gebied? Uilen leven graag in kleinschalige cultuurlandschappen (boerenerven met boomgaarden afgewisseld met weilanden en kleinschalige bosschages). In de boomgaarden, op de weilanden en boerenerven vinden ze voldoende prooi (muizen, af en toe amfibieën en vogeltjes) en de boerenschuren die ook relatief veel aanwezig zijn in het plangebied vormen geschikte verblijfplaatsen.

Gevolgen van werkzaamheden: door sloop- en kapwerkzaamheden zouden verblijfplaatsen van de uilen vernield kunnen worden.

Na de werkzaamheden: Na afloop van de werkzaamheden, maar ook tijdens, zal er voldoende foerageergebied beschikbaar blijven. Alleen wanneer verblijfplaatsen verdwenen zijn, is het mogelijk dat de uilen op zoek gaan naar verblijfplaatsen elders. In dat geval worden maatregelen getroffen, zoals het ophangen van kerkuil- en steenuilkasten, waardoor de uilen ook na de werkzaamheden in het gebied kunnen blijven leven.

de wilde marjolein

De stenige ondergrond op veel dijken zijn een goede voedingsbodem voor onder andere de wilde marjolein, klein graskruid en de gele helm-bloem.

Waarom zitten ze in het gebied? Ze gedijen goed op een stenige ondergrond. Vooral de dijktafsluitingen met daarop kiezels en ander stenig materiaal, zijn daardoor uitermate geschikt als groeiplaats.

Gevolgen van werkzaamheden: Omdat de dijk helemaal aangepast gaat worden, zullen groeiplaatsen van deze planten verdwijnen. Dit is goed op te lossen door de bloemen tijdens de werkzaamheden uit te steken en elders te plaatsen.

Na de werkzaamheden: Wanneer de planten uitgestoken en elders in het plangebied weer herplaatst worden, zullen ze ook na de werkzaamheden weer aanwezig zijn in het plangebied.

de kwartelkoning

De weidevogels hebben het niet gemakkelijk in Nederland, dat geldt dus ook voor de kwartelkoning. De soort is afhankelijk van de natte ruigtes in de uiterwaarden.

Waarom zitten ze in het gebied? Kwartelkoningen houden van vochtige gebieden; hij broedt vooral in vochtige ruigtes.

Gevolgen van werkzaamheden: Voor zover nu bekend blijven de werkzaamheden op afstand van hun leefgebieden. Mocht dat wel gebeuren dan zoeken ze tijdens de werkzaamheden een andere plek in de buurt, mogelijk aan de overkant van de rivier.

Na de werkzaamheden: Als de werkzaamheden toch te dichtbij komen en de kwartelkoning moet verhuizen dan keert hij na herstel van de ruigtes in het gebied vermoedelijk terug.

Planten en dieren zijn in goede handen bij het waterschap

De werkzaamheden aan de dijk nemen enkele jaren in beslag. Wat gebeurt er in die periode met de kwetsbare bloemen en planten in het gebied, de bloemen en planten die bescherming genieten van de Flora- en Faunawet? Het waterschap heeft aangegeven dat alle noodzakelijke maatregelen genomen worden om te voldoen aan Flora- en faunawet. Deze maatregelen bestaan onder andere uit het plaatsen van vervangende kasten voor uilen en vleermuizen, een werkverbod gedurende het broedseizoen en het verplaatsen van leefgebieden, zoals bij de rugstreeppad en de kamsalamander. Omdat de dijkwerkzaamheden zich afspelen in een beperkt deel van de uiterwaarden krijgen niet alle kwetsbare planten en dieren te maken met een verstoring. Mocht dat wel het geval zijn dan zal het waterschap alle maatregelen nemen die nodig zijn om dieren en planten terug te laten keren naar hun oorspronkelijke gebied.

Kansen voor de mus en de gierzwaluw

Het dijkverbeteringsproject biedt ook kansen voor nieuwe ontwikkelingen. Of versterking van wat er nu al is. Bijvoorbeeld:

rivierrombout

De rivierrombout is bijna uitgestorven in Nederland. Hij komt vrijwel alleen langs de grote rivieren voor en heeft zandstrandjes met een rietvegetatie nodig om zich te kunnen verspreiden. De larven verblijven namelijk in het water, maar kruipen na een aantal jaren via flauwe oevers en zandstrandjes op het land om zich tot libelle te ontwikkelen. De zandstrandjes zijn gemakkelijk te maken.

rivierdonderpad

De rivierdonderpad is niet heel bijzonder, maar wordt wel steeds meer verdrongen door exotisch soorten, zoals de marmergrondel en zwartbekgrondel. Om die reden is het belangrijk om ervoor te zorgen dat er voldoende habitat is voor de rivierdonderpad. In heel Nederland wordt geprobeerd om exoten die schade veroorzaken aan inheemse flora en fauna terug te dringen. Voorbeelden van andere exoten zijn de grijze eekhoorn, de Amerikaanse rivierkreeft en de grote waternevel.

amfibieën

Het zou goed zijn om voortplantingswateren te realiseren, vooral voor de kamsalamander, rugstreeppad, poelkikker en heikikker. Dit water is ook geschikt voor andere amfibieën, zoals de gewone pad, bruine kikker en kleine watersalamander.

mussen en gierzwaluwen

In nieuwe woningen kunnen voorzieningen worden gemaakt voor huismussen en gierzwaluwen. Voor huismussen zijn nestkasten ontwikkeld en zogeheten mussenvides, een verblijfplaats onder de laatste rij dakpannen. Voor de gierzwaluw zijn speciale dakpannen bedacht met een opening zodat de vogels makkelijk onder de dakpannen kunnen. Maar ook voor deze soort zijn er speciale nestkasten.

Kansen voor recreatie? Aanbevelingen:

Ontwikkel rustpunten op de dijk. Passend bij het karakter van het gebied met een sobere ingetogen uitstraling. Bij voorkeur op logische locaties: toegang tot de uiterwaarden, cultuurhistorische element en bestaande horeca.

Meer parkeerplaatsen. Graag onder aan de dijk en geen brede verkeersplateaus aan de dijk.

Versterking van de toegankelijkheid van de uiterwaarden is een belangrijk punt. Suggesties: meer trappen naar beneden, verknoopen van ommetjes en ontsluiten van aantrekkelijke plekken zoals strandjes en visvijvers

Er zijn kansen om de dijk ecologisch vitaler en mooier te maken. Dat kan door binnen- en buitendijkse bosschages met elkaar te verbinden zodat de dijk een 'groen dak' krijgt. Een geschikte plek lijkt het gebied tussen de binnen- en buitendijkse grienden bij Neerijnen en Waardenburg.

Beheerpaden onder aan de dijk (rivierzijde) openstellen voor wandelaars.

De dijk moet de voorkant van het dorp worden

In Ophemert stond tot na het hoge water van 1995 nog één woning in de uiterwaarden, aan de dijk: de voormalige bakkerij van Van Ooijen, op de foto links van de dijk. Na 1995 kreeg de rivier in Nederland letterlijk de ruimte: alle kubieke meters woning- of bedrijfsgebouwen betekenden minder kubieke meters bergingsruimte voor de rivier. Ook de voormalige bakker Van Ooijen moest weg. Hij was al verhuisd naar het dorp en zijn woning annex bakkerij werd gesloopt. Na twintig jaar is bouwen aan de dijk weer een thema in de wereld van de waterbeheerders. Woningbouw op de dijk is al lang geen noviteit meer.

Tijdens de campertour in september 2015 kwamen we in Ophemert in gesprek met Aart Kusters en Roef van Waarden. In drie zinnen was hun verhaal: de bakkerij van Van Ooijen was het laatste herinnering aan oud-Ophemert; ooit stond hier een kerk en heerste er bedrijvigheid op het kerkplein van handelaren die via de Waal met boten goederen aanvoerden. De rivier kwam tot deze plek; hier werden de goederen overgepakt in kleinere boten, die via sloten en vaarten hun weg zochten in de Betuwe.

In de tuin van Aart Kusters is zo'n vaart nog te zien. Deels dichtgeglibt en begroeid, maar ooit voeren hier bootjes met handelswaar de Betuwe in. De straat achter de woning heette om die reden Beursstraat (tegenwoordig is het de Goossen Janssenstraat).

Aart Kusters maakt zich sterk om op de plek van het oude Ophemert weer woningen te bouwen. De oud-wethouder van Neerijnen en oud-bestuurder van het waterschap noemt het een logische plek.

“Er is hier ongelooflijk veel gesloopt voor de dijken”, zegt hij. “Het voordeel daarvan is dat we letterlijk ruimte hebben om er weer iets van te maken. Iets waar we weer trots op zouden kunnen zijn. Want ik was trots op mijn dorp, mijn gebied, omdat het uniek was. Dit soort plekken, wonen, werken en leven aan de dijk, met het landschap dat ook betreurenswaardig vernieuwd is, vond je nergens anders in de wereld, alleen hier. Ik zou het heel wat waard vinden als we met de dijkverbetering aan de slag gaan en dat er weer een uniek plekje wordt gemaakt.”

Aart Kusters (foto links) en Roef van Waarden (foto rechts)

Roef van Waarden, oud-politicus, afkomstig uit Ophemert, valt Kusters bij. “Het was ooit heel gebruikelijk dat aan beide kanten van de dijk woningen stonden. Het is niet meer van deze tijd dat alles wordt opgeofferd voor ruimte voor de rivier. Woningbouw geeft een meerwaarde aan de leefbaarheid van de dorpen, van het hoge water heb je geen last want daar hou je rekening mee bij het ontwerpen.”

Kusters en Van Waarden zouden graag zien dat woningbouw mogelijk wordt op de dijk. Ze vinden het belangrijk dat de dorpen langs de dijk weer verbonden worden met de rivier, zoals het ooit was. Van Waarden: “Tiel bijvoorbeeld is helemaal weggedrukt achter de dijk, dat geldt voor veel plaatsen. Je kunt overal uitbreiden maar als je dat aan de dijk doet, dan ga je terug naar je wortels.”

In Papendrecht staan huizen op de dijk op een betonnen plaat met stalen funderingspalen. Bij de volgende dijkversterking worden de huizen opgetild door de buizen te verlengen.

Waterschap: meer ruimte voor woningen op de dijk

Woningbouw op de dijk wordt meegenomen bij de dijkverbetering tussen Tiel en Waardenburg, zegt heemraad Goos den Hartog. "Waterveiligheid blijft onze belangrijkste opdracht, maar binnen deze opdracht is er veel mogelijk."

Bij de uitwerking van de plannen wordt gekeken naar plekken waar woningen gebouwd kunnen worden.

Heel concreet is het plan Slingerbos in Ophemert in beeld, een bestaand bouwplan dat nog ontwikkeld moet worden. Op tekeningen zijn aan de dorpskant flauw aflopende taluds gemaakt die bedoeld zijn om de dijk aan de dorpszijde te versterken en tevens als bouwgrond dienen.

Aan de dijk zijn de kavels met uitzicht over de dijk ingetekend en daarachter blokjes woningen, die geen uitzicht hebben over de dijk, maar wel hoger liggen dan de omliggende dorpsbebouwing. "Daarmee wordt de relatie van het dorp met de dijk versterkt", zegt Den Hartog. "We bieden ruimte aan woningbouw en we werken aan een betere verbinding van dorp en rivier. De bewoners hebben dat genoemd tijdens de campertour; daar willen we recht aan doen."

De duurdere woningen met uitzicht over de dijk lijken in Ophemert meer kans te maken dan in Varik. Het aanbod van voorzieningen en bereikbaarheid spelen hier een rol.

Het bouwplan in Varik ligt - vanwege de crisis - al langer op uitvoering te wachten, maar binnen de plannen van de dijkverbete-

ring wordt zeker bekeken of de woningen die hier wel gebouwd gaan worden meer verbonden worden met de dijk. Dat kan door het oplopende talud als bouwperceel te gebruiken.

Langs de hele dijk zijn deze ontwikkelingen mogelijk, zegt Den Hartog. "Gemeenten kunnen met de plannen komen, maar ook marktpartijen en particulieren. Tijdens de campertour is gesproken met mensen die ooit van plan waren hun woning te slopen en te vervangen door een woning die over de dijk kijkt. Dat was toen niet mogelijk maar voor dat soort plannen is nu meer ruimte. En als we toch bezig zijn, willen we ook wel kijken naar wat meer van dit soort woningen bij elkaar."

Bij elk bouwplan zal het waterschap zijn hele gereedschapskist met maatregelen erbij halen om te kijken of woningbouw kan. Naast nieuwe locaties zijn dat plekken waar oude rechten gelden, zegt Den Hartog. Deze zijn intussen allemaal op de kaart gezet als mogelijke bouwlocatie.

Per bouwlocatie wordt gekeken welke maatregelen nodig zijn. Wel of geen damwanden? Wel of geen pipingschermen? (industriële doeken die wel water doorlaten maar geen zand) En bovenal: voldoet de dijk aan de normen die in Nederland gelden: dat is onze belangrijkste opdracht, zegt Den Hartog. "Geen geringe opdracht. Het vereist ook wel iets van onze mensen; we moeten schakelen om dit uit te kunnen voeren. Daar moeten we ook rekening mee houden."

En het plan van Kusters en Van Waarden in Ophemert?

"Ik heb er met de heren over gesproken. We zijn nu zover dat we het bouwen aan de dijk meer ruimte geven; ik verwacht dat we straks meer van de heren en hun plan gaan horen."

Woningbouw op de dijk? Dijken zijn eeuwenlang alleen maar gebouwd om het water tegen te houden. Maar dat beeld verandert. In Nederland zijn voorbeelden bekend van dijken met woningbouw, uitkijktorens, speeltuinen en fietscrossbanen. Wat vindt u?

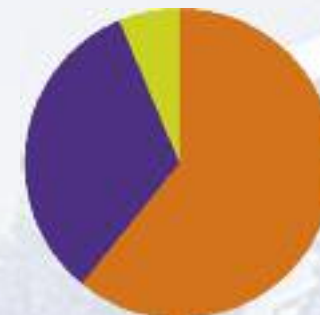
1. Van mij mogen er woningen op een dijk worden gebouwd.

mee eens 55,8%
niet mee eens 44,2%
geen mening 0,0%

2. Van mij mogen er uitkijktorens, speelvoorzieningen en meer recreatiemogelijkheden op de dijk komen.

mee eens 61,1%
niet mee eens 32,6%
geen mening 6,3%

3. De dijk is bedoeld voor waterveiligheid en nergens anders voor.

mee eens 50,5%
niet mee eens 49,5%
geen mening 0,0%

Aan deze enquête hebben 95 mensen meegedaan.

“ Woningbouw op de dijk zou leuk zijn, maar alleen als er vraag naar is en de bouwstijl past in het landschap.
Germa Verhagen, Opijnen ”

“ Woningbouw op de dijk is voor mij geen probleem mits landschappelijk goed ingepast.
Wethouder Corry van Rhee-Oud Ammersveld van Tiel (woont aan de dijk) ”

“ In Maasbommel zijn ‘drijvende woningen’. Als het hoogwater is, dan pakt het water de woning als het ware op. Het lijkt me mooi om dat ook hier in de uiterwaarden van de Waal te hebben.”
Lien de Jong, Ophemert ”

Welke kansen zijn er?

In de vervolgonderzoeken is ruime aandacht besteed aan woningbouw op de dijk.

Er is gekeken naar de mogelijkheden van woningbouw, aanhakend bij een beeld dat eeuwenlang heel gebruikelijk was. “Het is zonde dat huizen verdwenen zijn van de dijk. Dijkwoningen vormen een uniek kenmerk van het Nederlandse dijklandschap”, zeggen deskundigen. Wat staat er verder in de onderzoeken?

“De huidige behoefte aan wonen bij de rivier biedt kansen om de oude plekken waar gebouwen op of langs de dijk stonden te herbenutten. Het gaat om gepaste nieuwbouw in de vorm van woningen of bedrijfjes zoals eethuisjes, erfgoedlogies of kunstateliers, waar de eigenaars weer een artistieke belangstelling koesteren voor het dijklandschap.”

“Door nieuwbouw op oude bebouwingsplekken kan de nederzettingsgeschiedenis rond de dijk weer volop lees- en beleefbaar

worden. Bovendien geeft deze ontwikkeling kansen om vooral rond de oude kernen de relatie tussen het wonen en de rivier weer te herstellen. Dit draagt bij aan waterbewustzijn.”

“De dijk als voorkant van het dorp. Bij dijkversterkingen in het verleden een deel van de dorps bebouwing langs de dijk verdwenen, daarmee ook het dorps leven van de dijk verdwenen. Passende extra nieuwbouw op de dijk. Dorpsuitbreidingen nadrukkelijker verbinden met de dijk.”

“Tientallen huizen zijn verdwenen. Dit is zonde. Dijkwoningen vormen een uniek kenmerk van het Nederlandse dijklandschap. De dijkbewoners zorgen voor reuring en levendigheid aan de dijk en zijn uitermate betrokken bij hun dijklandschap.”

Dorp aan de rivier: breng relatie dorp en rivier terug

De wens om de rivier en de dorpen weer met elkaar te verbinden leeft breed bij de bewoners. In alle dorpen worden voorstellen gedaan voor het beter toegankelijk maken van de uiterwaarden voor fietsers en wandelaars. Of nieuwe woningen te bouwen. “De dorpen aan de dijk hebben van oudsher een relatie met het water”, zegt Aart Kusters uit Ophemert, oud-wethouder van de gemeente Neerijnen en oud-bestuurder van Waterschap Rivierenland. “Door de nieuwe dijken en Ruimte voor de Rivier is die relatie verdwenen. Woningbouw aan de dijk kan deze relatie weer terugbrengen. De dijk wordt zodoende een logischer onderdeel van het gebied.”

Zennewijnen is weer verbonden met de rivier

Alles begint met een idee. In Zennewijnen was dat een tijdelijke weg van de aannemer van de langsdammen in de Waal. Dat was het idee: als de klus was geklaard zou de weg blijven liggen. De rivier was weer bereikbaar dankzij deze weg: het zou mooi zijn als dat zo zou blijven. Wandelen naar de rivier, op de plek waar vroeger schepen aanmeerden en tot 1914 een pontje voer naar Dreumel, aan de overkant. De Bol van Zennewijnen of zoals ze lokaal zeggen: de Bol van Zenne.

Marita van de Laar is er vanaf het prille begin bij betrokken. De gesprekken met de gemeente Tiel, provincie, en talloze organisaties, van ANWB tot natuurbeschermers. “Het idee dat we hadden, kunnen we nu uitvoeren”, zegt Van de Laar omdat we de grond kunnen aankopen van de Wienenberger steenfabriek. Bovenaan de dijk komt een hek om auto’s te weren; alleen voetgangers en fietsers zijn welkom. De gemeente Tiel heeft subsidie beschikbaar gesteld.

Het gebied krijgt een sobere aankleding. Een informatiebord beschrijft het gebied en er komen enkele (picknick)banken dicht bij de rivier. Het wordt geen tweede Bol van Varik, die vele malen groter is, waar auto’s bij de rivier kunnen komen, boten te water worden gelaten en een veerpontje vaart. In Zennewijnen is afgesproken dat voorzichtig wordt begonnen, zegt Marita van de Laar. “De nadruk ligt op kleinschalige recreatie. Een beginpunt van wandelingen of een rustpunt voor fietsers. Misschien de Markt van Zennewijnen die we één keer per jaar organiseren. We kijken eerst hoe het gaat.”

Een voetveer Zennewijnen-Dreumel hoort niet bij deze plannen. Het was een suggestie tijdens de campertour om het veer in ere te herstellen, maar dat idee leeft niet bij stichting de Bol van Zenne, die het gebied gaat beheren, zegt Van de Laar. “Of het zinvol is? Ik weet het niet. In Varik en Tiel varen ook veerboten, dat is redelijk dichtbij. Moet er dan nog één in Zennewijnen komen?”

Marita van de Laar

De Tielse wethouder Corry van Rhee-Oud Ammerveld is positief over deze ontwikkeling. “De rivier is aantrekkelijk voor toerisme en recreatie, maar ligt echt onbereikbaar ‘achter’ de dijk”, zegt ze. “Dit is een goed idee. Woningbouw op de dijk kan dezelfde functie vervullen. Bewoners van het gebied geven dat zelf ook aan; woningbouw zou voor mij geen probleem zijn. Maar wel met de voorwaarde dat het landschappelijk goed wordt ingepast.”

Relatie met Dreumel

Tussen Zennewijnen en Dreumel heeft tot 1914 een veerpont gevaren, al sinds 1316. Wat mensen in Zennewijnen nog kunnen vertellen zijn de verhalen van hun ouders en grootouders over mannen uit Dreumel die op zaterdagavond kwamen biljarten bij de Rode Molen. En dat er tot ver in de vorige eeuw over en weer werd gehuwelijkt. Katholieke huwelijken wel te verstaan; in de negentiende eeuw was 30 procent van de mensen in Zennewijnen katholiek. Ook stond er een klooster. Er was een sterke invloed van de overkant, uit het zeer katholieke Maas en Waal, blijkt uit het boek dat G. van der Velde er in 1991 over schreef. Zennewijnen was in de woorden van Van der Velde een katholieke enclave in een protestants gebied.

Gerrit van de Westeringh met op de achtergrond de Bol van Zennewijnen

Gerrit van de Westeringh, voorzitter van het verenigingsgebouw Zennewijnen, is blij met deze ontwikkeling. “De Bol van Zennewijnen is een historische plek. Het is goed dat we de relatie met de rivier kunnen herstellen. Zo was het ooit.”

“De dijkbewoners zorgen voor reuring en levendigheid aan de dijk”

De deskundigen van diverse bureaus zijn met de resultaten van de campertour aan de slag gegaan. Wat zeggen zij over de verdwenen relatie dorp en rivier?

Van oudsher was de dijk het podium van het dagelijks leven. Mensen woonden en werkten aan de dijk, maar dit is met iedere dijkversterking langzaam aan het verdwijnen. De dijk dreigt in plaats van voorkant, de achterkant van de dorpen te worden. In Ophemert zijn in de loop der jaren diverse huizen verdwenen. Dit geldt ook voor andere dorpen en buurtschappen langs de dijk. In totaal zijn tientallen huizen verdwenen. Dit is zonde. Dijkwoningen vormen een uniek kenmerk van het Nederlandse dijklandschap. De dijkbewoners zorgen voor reuring en levendigheid aan de dijk en zijn uitermate betrokken bij hun dijklandschap. Dit punt kwam ook uit het belevingswaardenonderzoek naar voren.

De nieuwe dijkverbeteringsplannen bieden de kans het tij te keren. De dijk dient weer het podium voor het dagelijks leven te worden. Daarbij kan gedacht worden aan nieuwe dijkwoningen, horeca met zicht op de rivier, extra recreatieve toegangen van en naar de dijk etc. Ook ruimtelijke innovaties op het gebied van waterveiligheid kunnen de betekenis van de dijk voor de omgeving versterken.

De dijkverbetering biedt de kans de dijk weer meer te verknopen met het dorp.

Extra nieuwbouw op de dijk in de vorm van passende dijkwoningen. Breng in beeld wat de kenmerken zijn van de huidige dijkwoningen in het gebied en wat dat betekent voor het ontwerp van nieuwe dijkwoningen. Verbind naoorlogse dorpsuitbreidingen en toekomstige dorpsuitbreidingen nadrukkelijk met de dijk (extra

toegangen tot de dijk, dorpsuitbreidingen deels enten op de dijk, etc....) Ontwikkel dorps voorzieningen aan de dijk. Horeca met uitzicht op de rivier, een speeltuin op het dijktaalud, een ontmoetingsplaats voor jongeren en/of ouderen etc.

En nu?

Welke voorstellen zijn
per dorp gedaan?

Na de campertour en de mening van de deskundigen was het de beurt aan Bosch Slabbers Landschapsarchitecten om een advies uit te brengen over de inrichting van het gebied. Ze hebben een samenhang gebracht in alle opmerkingen die zijn gemaakt over de dijk en de leefbaarheid in het gebied. Nadrukkelijk is rekening gehouden met de mening van de bewoners. Deze zijn - per dorp - vertaald in kansen. In de volgende fase van het proces wordt beoordeeld welke plannen uitgevoerd kunnen worden.

Neerijnen / Waardenburg

Wat is de huidige situatie?

De buitenplaatsen Kasteel Neerijnen en Kasteel Waardenburg vormen samen een bijzondere historisch combinatie met een hoge cultuurhistorische en landschappelijk waarde. Het kasteelbos loopt door tot aan de dijk; het behoort sinds eeuwen tot het landgoed. Tegenwoordig zijn het Rijsbos en oude loop van de Waal samen ondergebracht bij Geldersch Landschap en Kastelen. Bij de vorige dijkverbetering is extra aandacht besteed aan de landschappelijke inpassing van de dijkversterking. Door het toepassen van constructies (o.a. kistdam) kon het steile talud aan beide zijden merendeels worden behouden, waardoor zowel de buitendijkse oude loop van de Waal als het binnendijkse bos grotendeels werden gespaard. De dorpen Neerijnen en Waardenburg zijn van oudsher sterk verbonden met de kastelen. Het dorp Neerijnen is aangewezen als rijksbeschermd dorpsgezicht. Ter hoogte van de Voorstraat bevindt zich een groepje dijkwoningen, waaronder een café. Bebouwing en beplanting (tuinen, boomgaarden) lopen door tot aan de dijk.

Wat zijn de kansen?

Behoud en versterking van het landgoedkarakter dienen leidend te zijn bij de dijkverbetering. Voor dit deelgebied zou de dijk verlegd kunnen worden. Daarmee wordt een uitzondering gemaakt op het uitgangspunt dat het huidige dijktracé de basis vormt voor de dijkverbetering. Daar zijn twee redenen voor: de situatie vraagt om behoorlijke maatregelen omdat de oplossing met kisten damwanden uit de jaren negentig waarschijnlijk niet meer voldoet. Een andere reden is dat voor het behoud van de unieke waarden van dit gebied een ander tracé mogelijk meer soelaas biedt.

De dijk bij Waardenburg wordt mogelijk verlegd om het bijzondere landschap te behouden. (foto links)

Wat zijn de mogelijkheden?

Er zijn drie varianten genoemd; ze hebben als uitgangspunt dat de cultuurhistorie van het gebied leidend is voor het dijkontwerp.

1. Een grootschalige dijkverlegging buitendijks. De nieuwe landgoeddijk dient secuur te worden ingepast in het landschap van de Rijswaard. Mogelijk zou op deze nieuwe dijk een landgoed kunnen worden ontwikkeld. Mogelijke belemmeringen zijn flora- en faunawetgeving, het legaat van de Rijswaard, vermindering van de rivierkundige ruimte.

2. Ontwikkelen van een nieuw dijctype op het huidige tracé. De dijk wordt verhoogd, verbreed en verflauwd. Door het aanbrengen van een flinke overmaat in het profiel kan de dijk worden beplant waardoor een nieuw kasteelbos óp de dijk ontstaat. Aan de dorpskant biedt een kwelkade wellicht de oplossing voor een kwel- of stabiliteitsprobleem.

3. Een binnenwaartse dijkverlegging om het landgoedbos heen.

Waar moet verder rekening mee gehouden worden?

A. Voor de dorpen (dorpsdijk) geldt dat de bebouwing en beplanting aan de dorpszijde van de dijk behouden moet blijven. Er is hier meestal geen ruimte om de dijk richting het dorp te verbreden.

B. De molen, dijkmagazijn en café met tegenoverliggende voormalige brouwerij ('de poort van Neerijnen') zijn beeldbepalende gebouwen met een ruimtelijke relatie tot de dijk. Deze relatie dient behouden te blijven. Zet hiervoor zonnig innovatieve methodes in, zoals opvijzelen.

Opijnen

Wat is de huidige situatie?

Van alle dorpen binnen het dijktraject Tiel-Waardenburg heeft Opijnen de sterkste relatie met de Waal; een hoge dijk scheidt het dorp van de rivier. De haakse knik in de dijk vormt een markant uitzichtpunt met een fantastisch uitzicht op de Waal en Zaltbommel. Hier bevindt zich een groepje van dijkwoningen. Buitendijks ligt de haven van de voormalige steenfabriek (het zogeheten Bitumarin-terrein).

Wat zijn de kansen?

De dijkverbetering is een goede gelegenheid om het dorp Opijnen nog beter met de Waal te verbinden. De volgende ideeën zijn genoemd:

Dorpsdijk: behoud van tuinen en bebouwing tot aan/op de dijk. Er is hier meestal geen ruimte om de dijk aan de dorpszijde te verbreden.

Landelijke Oeverwijdijk: ruimte voor een lage smalle berm met leeflaag waarop het grondgebruik tot aan de hoofdvorm van de dijk wordt voortgezet.

(Her)inrichting 30km/h zone. Herkenbaar profiel met verblijfskwaliteit.

Voetpad eventueel iets lager losleggen van de rijbaan. (indien functioneel voor remming van golfoploop).

Ontwikkelen van heldere dorpseentrees op de dijk.

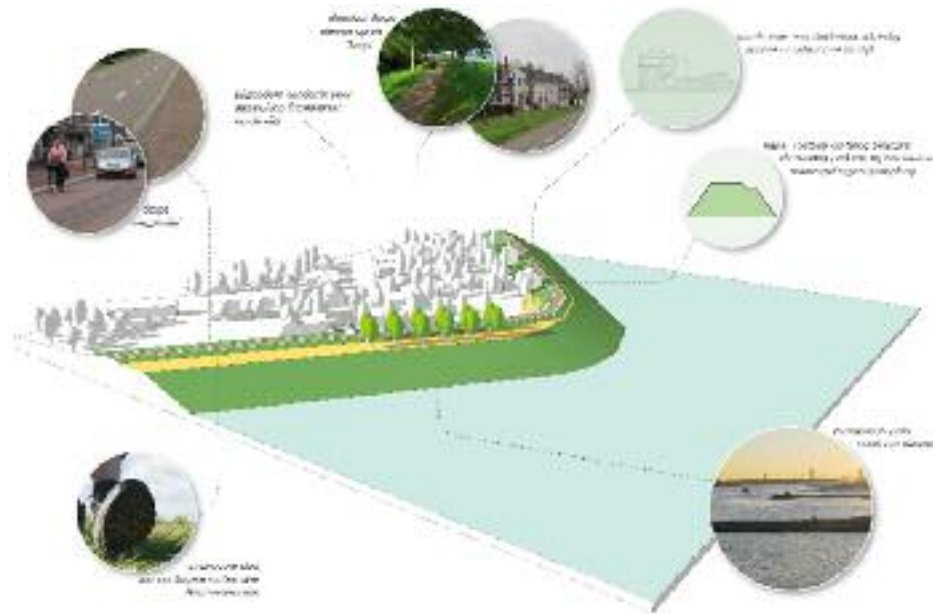
Haakse knik: ontwikkelen van een aantrekkelijke verblijfsplek op de dijk. Gedacht wordt aan een pleintje met beplanting eventueel in combinatie met een stedenbouwkundig accent op de locatie van de verdwenen dijkwoning op de hoek.

Waar moet rekening mee gehouden worden?

A. Het Bitumarin-terrein kan een woon- en werklocatie worden. Concrete plannen zijn er overigens nog niet.

B. De komende jaren wordt het project Heesseltsche Uiterwaarden uitgevoerd. Door de herinrichting zal de recreatieve betekenis toenemen en daarmee ook het belang van de toegang nabij Opijnen.

C. Tussen de Zandstraat en de Waalbandijk bestaan initiatieven voor de bouw van enkele woningen.

Heesseltsche Uiterwaarden

Wat is de huidige situatie?

Binnen het traject Tiel-Waardenburg is dit het meest luwe deelgebied. Er bevinden zich geen dorpen of buurtschappen langs de dijk. Het agrarisch grondgebruik (boomgaarden, akkers en weiden) loopt door tot aan de dijk. Verspreid langs de dijk vinden we erven. De bebouwing is veel geringer dan elders langs de dijk. Ten noorden van de Gemeneweg bevindt zich een complex van cultuur-historisch waardevolle krommakers. De dijk slingert door het landschap; op veel plekken staat het water onder aan de dijk (de oude loop van de Waal en laagtes waar in het verleden klei is gewonnen t.b.v. de dijkversterking).

Wat zijn de kansen?

De dijk voert door een luw en landelijk gebied. Uitgangspunt voor de dijkverbetering is een sober en vanzelfsprekend dijkontwerp. Dat betekent:

- Aan de dorpskant is vaak ruimte voor een binnenwaartse verbreding of berm. Deze berm dient afgewerkt te worden met teelaarde waarop het grondgebruik kan worden voortgezet tot aan de teen van de dijk.

- De Krommakers hebben een hoge cultuurhistorische waarde. Er wordt naar gestreefd deze zo veel mogelijk te behouden, met behoud van de heldere hoofdvorm van de dijk. Brede pipingbermen dienen voorkomen te worden. Krommakers laten zien hoe het riviereengebied werd ontgonnen. De nattere gronden werden vroeger met een os en een zware ploeg geploegd, maar de zware ploeg was lastig te hanteren en de boer begon daarom al vroeg met keren.

- Aan de rivierzijde heeft de natte dijkvoet hoge landschappelijke en ecologische waarden. Uitgangspunt voor de dijkverbetering is het behoud en versterken van de natte dijkvoet. Bij een verbreding van de dijk moet ter plekke compensatie worden gerealiseerd.

Waar moet rekening mee gehouden worden?

A. Met de hoogwatergeul Varik-Heesselt. Als de geul doorgaat is de uitstroom halverwege dit deelgebied gepland.

B. Verder met de herinrichting van de Heesseltsche Uiterwaarden. In dit project wordt natuurontwikkeling gecombineerd met de aanleg van nevengeulen (rivierverruiming). De grootste ingrepen vinden plaats bij de rivier. Het ontwerp voorziet in diverse struipaden die starten vanaf de dijk.

Heesselt

Wat is de huidige situatie?

Bij Heesselt maakt de Waal een haakse bocht. Heesselt wordt daarom aan drie zijden omgeven door dijken. De historische kern van het dorp wordt gevormd door de Kerklaan. Bebouwing en beplanting vormen hier een sterke combinatie. Het grondgebruik loopt door tot aan de binnenteen van de dijk. Opvallend zijn de smalle percelen haaks op de dijk. Oorzaak hiervan is de relatief hoge ligging van de gronden, waardoor deze zeer gewild waren. Dat is de reden dat het gebied fijnmazig verkaveld is. In het oostelijk deel van het gebied ligt een kwelkade vanwege een kwelkom. De kade is niet meer in gebruik maar vormt een waardevol historische erfenis die vertelt over de strijd tegen het water.

Het dijkverloop kent enkele scherpe knikken, vanwaar men een bijzonder uitzicht heeft op de uiterwaarden en de rivier. Bij de vorige dijkverbetering tussen 1995 en 2000 is de dijk afwisselend aan de beide kanten verflauwd. De dijk wordt daardoor gekenmerkt door wisselende taluds. Bij het dorp Heesselt ligt aan de rivierzijde van de dijk een voormalige steenfabriek, die nu in gebruik is als theetuin. Aan de rivierzijde bevindt zich een rijtje voormalige arbeiderswoningen.

Wat zijn de kansen?

Uitgangspunt voor de dijkverbetering is het behoud en versterking van Heesselt als een markante kaap langs de Waal.

Het Dijkhuis in Ophemert markeert de aansluiting van het dorp op de dijk maar ligt na de laatste dijkverhoging achter de dijk. Bij de planontwikkeling wordt nagedacht over oplossingen, onder andere een terras aan de rivierzijde van de dijk.

Ophemert

Wat is de huidige situatie?

De aansluiting van de Molenstraat op de dijk is van oudsher de plek waar het dorp verbonden was met de dijk. Het Dijkhuis staat niet voor niets op deze plek. Door dijkverhogingen gaat het inmiddels schuil achter een twee meter hoge dijk en is het contact met de uiterwaard en rivier sterk afgenomen. In het verleden bevonden zich zowel binnen- als buitendijks meerdere dijkwoningen. Bij diverse dijkversterkingen in de vorige eeuw zijn deze woningen verdwenen. Het dorp heeft zich daardoor enigszins afgekeerd van de dijk.

De dijk heeft een licht slingerend karakter als gevolg van dijkverleggingen in het verleden. Het buitentalud is veelal steil. Op sommige plekken staat het water aan de dijk (bij de Kil en oude kleiputten). Ter hoogte van het dorp ligt aan de rivierzijde van de dijk een brede berm. Op oude kaarten is te zien dat zich hier in het verleden bebouwing en tuinen hebben bevonden. Bij de vorige dijkverbetering is deze berm verhoogd.

Aan de rivierzijde van de dijk bevinden zich de Stiftsche Waarden. De uiterwaarden zijn hier breed en de rivier ligt op relatief grote afstand van het dorp. Tussen de klei- en zandwinputten bevinden zich restanten van oude Waalmeanders (oude rivierlopen).

Wat zijn de kansen?

De dijkverbetering biedt de kans om de relatie tussen het dorp en de dijk/rivier te versterken. Hiervoor is het motto De Overtuin bedacht: een gebruiks- en belevingsplek aan de overzijde van de dijk.

- Op de brede berm aan de rivierzijde van dijk ter hoogte van het dorp kunnen allerlei functies worden ontwikkeld die zorgen voor 'leven op de dijk'. Daarbij kan gedacht worden aan woningbouw, sport en spel, een ontmoetingsplek, pluktuin, etc. Een zogeheten Overtuin. De exacte invulling wordt in overleg met het dorp bepaald.

- Ter hoogte van het dorp wordt de weg ingericht als 30km/h zone met een bijbehorend profiel.

- De Stiftsche Waarden vormen in de toekomst een verlengstuk van het dorp als uitloopgebied (verboden voor auto's). De toegankelijkheid van de uiterwaarden vanuit het dorp kan verbeterd worden door het ontwikkelen van extra entrees vanaf de dijk.

- De aansluiting van de Molenstraat op de dijk vormt een specifieke ontwerpogave voor de dijkverbetering. Gezocht moet worden naar een oplossing die recht doet aan deze bijzondere plek. Door de dijkverhoging zal het contact tussen het Dijkhuis en de

uiterwaarden en rivier nog verder afnemen. Mogelijke oplossingen zijn een demontabele of flexibele kering, het opvijzelen of dijkwaarts uitbreiden van het Dijkhuis of het creëren van een nieuw terras voor het Dijkhuis aan rivierkant van de dijk.

- De toekomstige nieuwbouwwijk dient een nadrukkelijke ruimtelijke relatie aan te gaan met de dijk. Het is zaak om voort te bouwen op de karakteristieke gestrekte structuur van het dorp. De aansluiting van de Molenstraat op de dijk dient het belangrijkste contactpunt tussen dorp en dijk te blijven.

- Kenmerkend voor de dijk is het slingerende karakter en het natte gebied onder aan de dijk. Behoud en ontwikkeling van deze kenmerken zijn uitgangspunt voor de dijkverbetering.

Met welke ontwikkelingen dient rekening gehouden te worden?

- Hoogwatergeul Varik-Heesselt. De instroom van de mogelijke hoogwatergeul is voorzien in het zuidelijke deel van dit gebied tussen de Uilenburgsestraat en de Achterstraat.

- Ten noorden van het dorp bestaan plannen voor de nieuwbouwwijk Slingerbos. Gemeente, ontwikkelaar en waterschap zijn in overleg hoe deze nieuwbouwwijk het beste kan worden geïntegreerd in de plannen voor de dijkverbetering.

- De kleiwinning in de Stiftsche Waarden loopt nog enkele jaren door. Daarna zal een herinrichting plaatsvinden. Hiervoor bestaan thans nog geen concrete plannen.

- De gebieden aan de rivierzijde van de dijk ter hoogte van Ophemert zijn aangewezen als 'zoekzone Waalvertierplek'.

Zennewijnen

Wat is de huidige situatie?

Het buurtschap Zennewijnen bestaat vooral uit een landelijke bebouwing met een lage dichtheid onderlangs de dijk. De meeste woningen staan met de achterkant naar de dijk, de tuinen en percelen lopen door tot aan de dijk. Binnen het buurtschap is een camping gelegen. De meeste woningen in Zennewijnen worden ontsloten via een weg, die parallel loopt aan de dijk. De dijk is in het verleden nauwelijks verplaatst en heeft daarom een recht tracé.

Wat zijn de kansen?

De dijkverbetering biedt de kans om de relatie tussen het buurtschap met de dijk en de rivier te versterken. Uitgangspunt hierbij is het behoud van het groen en de 'lucht' in de bebouwing.

- Er is nauwelijks ruimte voor een binnenwaartse verbreding of een berm omdat dit ten koste gaat van bebouwing en/of tuinen met beplanting. Belangrijk is dat het kleinschalige gebruik door blijft lopen tot aan de dijk.
- Tussen het Steenfabrieksterrein en de Bredestraat is aan de dorpskant ruimte voor een binnenwaartse verbreding of berm. Deze berm wordt afgewerkt met teelaarde. Op deze leeflaag kan het agrarisch grondgebruik worden voortgezet.
- Ontwikkelen van een fietspad aan de dorpskant van de dijk tussen de Hermoesestraat en de Molenweg. Daarmee wordt aan de fietsers een alternatief geboden voor de soms drukke weg op de dijk.
- Terugbrengen van de snelheid.

Wetlands Passewaaij

Wat is de huidige situatie?

De dijkzone fungeert als uitloopgebied voor de stad Tiel en specifiek de nieuwbouwwijk Tiel-Passewaaij. In de uiterwaarden bevindt zich natuurgebied Wetlands Passewaaij met diverse recreatieve voorzieningen zoals een vogelkijkhut, vlonderpaden

en een trekpontje. Het dijktraject is uitsluitend toegankelijk voor langzaam - en bestemmingsverkeer.

De smalle slingerende dijk heeft daardoor een idyllisch karakter. Halverwege bevindt zich een buurtschap met historische dijkwoningen.

Dit buurtschap wordt omgeven door een oude kwelkade. Het dijkdeel richting steenfabriek en verder naar Ophemert wordt intensief gebruikt door auto- en vrachtverkeer. Dit deel van de dijk heeft een beduidend lagere verblijfs- en belevingskwaliteit. Aan binnendijkse zijde loopt parallel aan de dijk de Zennewijnseweg. Deze weg vormt een alternatieve route voor het langzaam verkeer richting Ophemert. Tussen de Zennewijnseweg en de nieuwbouwwijk Passewaaij bevinden zich in de ondergrond de restanten van een Romeinse Villa. Dit terrein is een archeologisch monument.

Wat zijn de kansen?

De dijkverbetering kan worden benut om de betekenis van de dijkzone als stedelijk uitloopgebied te versterken. De dijk wordt getransformeerd tot een 'Parkdijk'.

- Aan de stadskant van de dijk is meestal wel ruimte voor een binnenwaartse verbreding of berm. Deze berm wordt afgewerkt met een leeflaag. Op deze leeflaag kunnen naast het agrarisch grondgebruik, diverse recreatieve functies een plek krijgen. Daarbij kan gedacht worden aan stadslandbouw, pluktuinen, een natuurspeeltuin en een nieuw landgoed.
- Een passende herinrichting van de dijkkrui die meer recht doet aan de functie binnen het stedelijk uitloopgebied.
- Tussen de dijk en de nieuwbouwwijk Passewaaij dienen extra recreatieve verbindingen te worden ontwikkeld. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de privacy van de bewoners van het buurtschap.
- Belangrijk is dat de ruimtelijke relatie tussen de dijkwoningen en de dijk/rivier behouden blijft: een verhoging of buitenwaartse as-

Trekpontjes zijn populair om de beleving van het gebied te vergroten.

verschuiving heeft hierop waarschijnlijk negatieve gevolgen. Een mogelijk oplossing is het opvijzelen van de woningen of het toepassen van een keermuur op de krui.

- De herkenbaarheid van de kwelkade dient te worden versterkt. (voor de beleving van de cultuurhistorische waarden en het vergroten van het hoogwaterbewustzijn). De kwelkade kan wellicht een hernieuwde waterstaatkundige functie krijgen.

Met welke ontwikkelingen moet rekening gehouden worden?

- Afronding Woonwijk Passewaaij 7.
- Versterking functie Stedelijk Uitloopgebied met onder andere ruimte voor kleinschalige stadsrandfuncties en landgoedontwikkeling.

Verhalen van de dijk

Jozef van den Berg:
**“Het liefst zou ik alles zo laten.
Maar dat kan niet.”**

“Ik kom vaak bij de dijk, ben eigenlijk altijd bij de rivier. Voor de rust en de ruimte.”

Jozef van den Berg woont in Neerijnen; hij was in een vorig leven een beroemd poppenspeler en theatermaker.

“Het liefst zie ik dat alles blijft zoals het is: de huizen, de meidoornhagen, alles wat groeit en bloeit. Vanuit mijn hart zeg ik: is dat nou nodig, al die aanpassingen, maar ja, qua klimaat is er toch wat aan het veranderen.”

“In het verleden heb ik me samen met een groep mensen hevig verzet tegen aanpassingen van de dijk. Maar op een gegeven moment bleef ik als enige tegenstand bieden. Dan is het lastig volhouden. Bovendien, je kunt die verantwoordelijkheid niet nemen. Stel dat het mis gaat. Aan de andere kant...waar komt het echte gevaar vandaan: de mens of het water? Maar je moet erop kunnen vertrouwen dat er mensen

zijn die met kennis van zaken de juiste afweging maken.”

“Ik ben met de evacuatie in 1995 niet vertrokken. Voelde dat ik hier moest blijven. Op het gemeentehuis zeiden ze dat iedereen moest gaan en dat het gebied enkel toegankelijk was voor het leger en soldaten enzovoorts. Toen zei ik: ik blijf, want ik ben ook een soldaat. Een soldaat van God. Ze waren met stomheid geslagen, maar ik kon blijven. Niemand heeft me verzocht te vertrekken. Mijn oude moeder was in alle staten dat ik hier bleef. Het was een spannende tijd, maar bang ben ik niet geweest. Ik zag het niet gebeuren, ik zag mezelf ook niet weggaan. Wel heb ik een kist met iconen in veiligheid gebracht bij de kerk. Kijk, je hebt de dijk, maar het gebed is ook een dijk. Het gebed biedt bescherming. Het gebed van één man kan veel betekenen voor de hele mensheid.”

Dijk opgenomen in testament

‘Iedere verandering is een verslechtering, zelfs een verbetering’, schreef de dichter J.C. Bloem in de vorige eeuw. Dit is ook het motto van Jet Röling uit Neerijnen. “Ik ben niet zo van veranderingen. Zeker niet aan het schitterende landschap in dit gebied. Dat moet zo blijven.”

De voormalige inwonster van Amsterdam woont al jarenlang met ontzettend veel plezier in het Betuwse dorpje aan de Waal. Dagelijks geniet ze van haar wandelingen over de dijk. Ze geniet zelfs zo van haar omgeving dat ze in haar testament heeft opgenomen dat er na haar overlijden op haar kosten een bankje kan worden geplaatst bij de dijk in Neerijnen. “Dat is misschien wel het mooiste plekje van de dijk. Ik kan daar zo intens van genieten, van de weidsheid van de uiterwaarden, de rust, de dieren, het landschap. Na mijn dood wil ik een punt, waar andere mensen daar net zo van kunnen genieten.”

Ze heeft haar plan voorgelegd aan de gemeente of dat haalbaar zou zijn. “Je weet natuurlijk nooit wie straks de baas is in de gemeente, maar de wethouder die ik daarover heb gesproken, was heel enthousiast.”

Jet Röling, Neerijnen

De vader van Willem regelde het water voor de baron

“Ik ben geboren op de terp, in de uiterwaarden van Neerijnen. Mijn vader was waardsman van Baron van Pallandt. Hij beheerde de uiterwaarden, zeg maar. Hij moest bij hoogwater de sluis open zetten zodat het water niet over de kade kwam. “Willem Zwamborn uit Opijnen maakte het als kind van dichtbij mee. “Als hij er dan met de roeiboot op uit ging dan bleven wij achter. Mijn moeder, mijn drie zussen en ik. Dan zat je daar op die terp omringd met water. Ik ben nog weleens vastgezet met een riem, uit veiligheid. Liep je daar het water in dan zou je zo gegrepen kunnen worden door de stroming.”

“Zo ben ik ook eens een houten speelgoedauto kwijtgeraakt. Die viel in het water en dreef weg. Weken later kwam mijn vader thuis mét die speelgoedauto. Deze bleek met de stroom te zijn meegevoerd naar Waardenburg en was toevallig beland op het terrein van kennissen.”

“Niet veel later zijn we in Waardenburg gaan wonen en inmiddels woon ik alweer een lange tijd in Opijnen. Het oude waardmanshuisje is er al lang niet meer. Het zou toch mooi zijn als dat weer terug kon komen. Wellicht kan er een informatiepunt of zoiets in komen. Ja, dat zou leuk zijn.”

Willem Zwamborn, Opijnen

Ik was erbij in 1926

Negenennegentig jaar geleden kwam hij ter wereld: Sander Theodorus van Santen. Geboren in de Zandstraat in Opijnen. “Ik ben aan de dijk geboren; ik ken ‘m dus tot en met.” Als tienjarige jongen was hij al dijkwacht, in 1926, toen het water tot boven aan de dijk stond. Zijn taak was in de gaten houden of de dijk het wel zou houden. “En als de kerken de noodklokken luidden, moesten we met z’n allen naar de steenfabriek. Maar zover is het niet gekomen.” Hij ziet zichzelf nog staan, daar in de nacht op de dijk. En ook het moment dat prins Bernhard en de koningin op bezoek kwamen, staat hem nog helder voor de geest. “De ijsschotsen drevén op de Waal, een prachtig gezicht.” Over de aanstaande dijkverbetering is hij zeer stellig. “De dijk moet hoger en breder, voordat het te laat is. Sterker nog, ik ben bang dat het misschien al te laat is. Het klimaat verandert, er komt meer water aan.” Volgens hem is er eigenlijk een hele simpele oplossing: verlaag de stoep bij Heesselt en het water heeft voldoende ruimte. “Die nevengeul is helemaal niet nodig.” Wat wel aangepakt moet worden is het groen in de uiterwaarden. “Er staat teveel struikgewas, slecht voor de doorstroom.” Mocht de dijk verbreed worden dan zouden ook de fietspaden aangepakt moeten worden. “Ik fietste veel op de dijk, maar het is hartstikke gevaarlijk. De kanten van de weg zijn erg slecht. En weet je wat echt gevaarlijk is: de wielrenners. Die grote groepen...je hoort ze niet aankomen en dan roepen ze ineens dat je opzij moet...”

Sander van Santen, Opijnen

Genieten op het bankje van Willy van Driel

“Ik heb wel eens overwogen een briefje ‘Privé’ op het bankje te plakken. Het gebeurt regelmatig dat er zoveel mensen op zitten, dat ik er zelf niet meer op kon. Het bankje dat Willy van Driel in 1980 op de dijk voor zijn woning plaatste in Varik is dan ook een perfecte plek om op je gemak te genieten van het weidse uitzicht op de Waal.

Willy van Driel heeft bijna zijn hele leven aan de dijk gewoond in Varik. Het leek hem wel een aardig idee om bankjes te plaatsen op de dijk. Een plek om even uit te rusten van een fiets- of wandeltocht, om een hapje te eten of om gewoon even te zitten om te genieten van de natuur en het uitzicht. Zijn verzoek aan het waterschap, de beheerder van de dijk, werd niet gehonoreerd. Waarop hij zelf het heft in handen nam. “Ik had ergens twee betonnen voetjes op de kop getikt en van de gemeente kreeg ik vier planken van een oud bankje. Ik heb toen zelf een bankje in elkaar geknutseld en ter hoogte van mijn woning op de dijk gezet.”

Tot genoeg van veel dijkgebruikers, zo bleek al snel. Met mooi weer is het altijd druk op het bankje. Soms zo druk dat er geen plek meer is voor Van Driel zelf. Die maakt daar overigens niet om. “Wij wonen er zelf niet meer, maar ik kom er nog bijna dagelijks. En als ik dan mensen op mijn bankje zie, dat vind ik mooi.”

Willy van Driel, Varik

Na achttien verhuizingen mijn plek gevonden

“Het uitzicht op de dijk is net een openluchtschilderij. De rivier leeft. Ik wandel dagelijks op de dijk. Twee keer per dag. Maar dat kan ook om drie uur 's nachts zijn, want mijn leven is een 24-uurs dienst. Die nachtwandelingen zijn altijd heel apart. De sfeer is dan anders. Heb ook al een paar mooie foto's gemaakt, zoals van een prachtige volle maan. Doe ik puur voor de lol.”

“Vaak wandel ik een achtje, dus via de dijk, door de polder en dan door het bos weer terug op de dijk. Prachtig. Ik ben voor de rivier hier komen wonen. Ik verhuis binnenkort naar mijn 18e woonplek en ga er voorsnog vanuit dat deze plek, hier in Opijnen, definitief is. Ik ben een Fries en een Fries heeft toch water nodig, maar het moet wel breed genoeg zijn dat je er geen steen overheen kunt gooien. Ik heb ook in Eindhoven gewoond, maar de Dommel is toch echt te klein. Nee, dan zit je hier beter.”

Bonne van Dekken, Opijnen

Inspiratie op de dijk

Oud-brandweercommandant Jan Willem Breukelman (rechts op de foto) heeft veel met de dijk. Hij woont niet alleen dichtbij de dijk in Tiel; hij rijdt ook vaak over de dijk naar Heesselt. Hier in de Heesseltse uiterwaarden vindt hij inspiratie voor zijn aquarellen. “Het licht is er prachtig, altijd anders. De bomen vormen vaak grillige figuren. Het is soms bijna magisch. Juist die stukjes bos in deze uiterwaarden zijn uniek.” Mede-Tielenaar Rien van IJzendoorn beaamt dat. Ook hij is lid van de aquarelclub in Heesselt. “Ik heb altijd gewerkt bij Rijkswaterstaat en na mijn pensioen ben ik gaan schilderen. Het Rivierengebied is altijd mooi. Niet voor niets wonen er hier veel kunstenaars. “Soms wordt er daadwerkelijk in de uiterwaarden geschilderd, maar meestal gaat slechts de fotocamera mee, zegt Breukelman. “Ik maak foto's en schilder deze na. Inspiratie genoeg.” Beide hobby-schilders hopen dat de unieke natuur in de Heesseltse uiterwaarden blijft behouden.

Breukelman: “Ook uit historisch oogpunt.”

Jan Willem Breukelman en Rien van IJzendoorn, Tiel

Het is een geweldig gebied om te vissen

“M'n hele leven is verweven met dijken. Ik ben aan de Lekdijk geboren, in een klein dorp in de gemeente Lopik”, zegt Antony Rekoert, die nu zeventien jaar in Heesselt woont. “Mijn vrouw komt hiervandaan.”

Als hij aan de dijk denkt, denkt hij aan het vissen in de uiterwaarden. Als we Antony Rekoert spreken, staat hij op het punt om voor later die dag een visafpraak met zijn zwager te maken. “Ik ben een echte visliefhebber. De ene keer vis ik op witvis, de andere keer op snoekbaars. Witvis zit vooral in de polder, bij de sluizen. Op de bol bij Varik zit de snoekbaars, daar bijten ze echt goed.”

Hij weet dat Rivierenland een geliefde locatie is voor vissers. Mensen uit onder meer België en Duitsland weten de weg naar de visstekken te vinden. Antony Rekoert hoopt dat bij de dijkverbetering ekening wordt gehouden met de belangen van vissers. “Het zou fijn zijn als er mooie visstekken bij komen. Het hoeven geen dure steigers te wezen.”

Er zou meer werk gemaakt mogen worden van de ontwikkeling van toerisme. De regio kan daarvan profiteren. “Als de omgeving er aantrekkelijk uitziet, dan trekt dat mensen aan. Leg geen grote balsaltblokken bij de dijken en in de uiterwaarden, maar maak een paar mooie strandjes waar mensen veilig kunnen zwemmen. Dat is er nu nog niet.”

Antony Rekoert, Heesselt

De dijk trekt altijd

“Mijn moeder ging vroeger altijd vanuit Zennewijnen over de dijk om op school in Ophemert te komen. Iedere dag reed ze over de dijk met al haar broers en zussen. Een familie-uitje van een kilometer of drie”, zegt Lenie Onwezen uit Ophemert. “Ik ben zelf aan de dijk geboren, in een dijkhuis. Toen ik een jaar of vijf, zes was gingen we er op mooie dagen altijd zwemmen, in de Waal. We reden op de fiets naar de steenoven, vaak samen met de burens. Eenmaal daar zette m'n vader eerst een stok in het water om aan te geven tot hoe ver we mochten gaan. Prachtig was dat. Ik heb altijd een band met onze dijk gehouden. Als ik ergens graag wandel, dan is het op de dijk. En als ik naar Tiel wil, bijvoorbeeld voor de wekelijkse boodschappen of om naar de sportclub te gaan, neem ik steevast de dijk.”

Lenie Onwezen, Ophemert

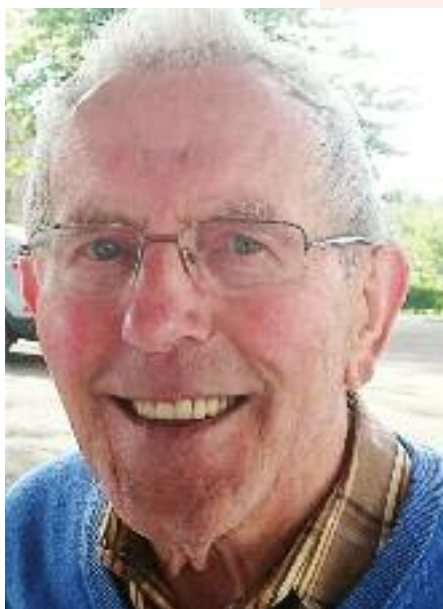

Ik was blij dat ik weer terug kon

"Er is niets fijner dan een rondje fietsen over de dijken. Het liefst doe ik dat iedere dag", zegt Willemien ten Pas uit Waardenburg. "Ik woon nu 54 jaar in deze omgeving. Oorspronkelijk kom ik uit Winterswijk, de Achterhoek. Daar is het vlak en heb je veel bossen. Ik hou er juist van om ver van me af te kijken. Dan zijn de dijken ideaal. Ik kom van oorsprong van de boerderij en kijk vanaf de dijk hoe het gras en de maisvelden erbij staan" Het werk van haar man bracht haar in het Rivierenland. In 1995, bij de evacuatie, ging ze even terug naar het oosten van het land. "Ik was blij dat ik weer terug kon, al was het ook wel leuk om weer even terug te zijn."

Willemien ten Pas, Waardenburg

Lopen over een bevroren rivier

Het is al weer een poosje geleden, maar Piet van de Geijn uit Varik kan zich nog goed herinneren hoe het was om naar de overkant van de Waal te wandelen. Niet met de pont of over een brug, nee over de Waal zelf. Hij heeft het vier keer meegemaakt dat de Waal was dichtgevroren. "De Waal zit, heet het in de volksmond", legt hij uit. "Het begint met ijsschotsen die in de Waal drijven. Als die, om wat voor reden dan ook, bijvoorbeeld in de bocht bij Heesselt, tot rust zijn gekomen, kunnen ze aan elkaar vriezen. Wij zeiden dan: de Waal zit."

De waaghalzen in het dorp gingen dan als eersten het ijs op om een pad te banen naar de andere kant, Heerwaarden. Bij die wegbereiders zat meestal ook de veerbaas. Hij kreeg dan van iedereen die naar de overkant wandelde een dubbeltje. Als de Waal zat, liep het dorp uit. Van de Geijn: "Dat was sensatie. Dat gebeurde bijna nooit. Dat wilde iedereen zien." Degenen die over het ijs naar de overkant liepen, staken het Heerwaarden over naar de Maas. Daar lag ook een dik pak ijs op. Dus die staken ze ook over.

De laatste keer dat Piet van de Geijn over de Waal liep, was in 1963. Het was de strengste winter die Van de Geijn zich kan heugen. "Het was echt steenkoud. Het vroom twintig graden en het was buiten bijna niet te uit te houden." Het was de laatste keer dat de Waal dichtvroor. "De stroming is te sterk en door alle centrales langs de rivieren, kan het water niet meer bevriezen."

Piet van de Geijn, Varik

Tijn en Femke willen graag paardrijden in de uiterwaarden

De vriendinnen Tijn (14) en Femke (13) uit Neerijnen wonen allebei met heel veel plezier vlakbij de dijk. "We genieten echt heeeeel veel van deze plek", zegt Femke. "Lekker beschut en veilig." Ze vinden het echter ontzettend jammer dat ze niet met hun paard het bos en de uiterwaarden in mogen.

Tijn: "Als we willen rijden, mag dat alleen op de weg. En dat is niet zo goed voor de hoeven."

"En daar rijdt ook veel ander verkeer", vult Femke aan. "Rijden in het bos en de uiterwaarden is veel fijner dan in de manege of op de weg. Ik beloof dat we niemand lastig zullen vallen als ze ruitersporen aanleggen. Dan gaan we alleen in galop op plekken waar dat mag."

Tijn: "En als het niet anders kan, kunnen we ook vaste tijden afspreken waarop we gaan rijden. Misschien 's morgens vroeg of in de middag na school. Als het maar niet te vroeg in de ochtend is of te laat in de avond. Dan liggen we nog op bed." "Weet je wat helemaal te gek zou zijn", fantaseren de meiden. "Om te gaan zwemmen met je paard. Dat zou gaaf zijn! Tijn en Femke denken dat zij niet de enige zijn die in het bos of de uiterwaarden willen rijden. "Er wonen hier heel veel mensen met een paard. Ik kan zo een stel rijders noemen die het een geweldige idee vinden."

Tijn en Femke, Neerijnen

Water is onvoorspelbaar

"Mijn opa, uit 1866, heeft hier nog geholpen met de aanleg van de dijk. Dat deden ze destijds met paarden, karren en een schop", zegt Wouter de Kock uit Waardenburg. Zelf heeft hij ook bijzondere herinneringen aan de dijk.

"65 Jaar geleden ging ik met mijn vader wandelen over de dijk bij hoogwater. Als ik voorover bukte, kon ik mijn handen in het water wassen, zo hoog was het peil." Hij vindt het een goede zaak dat werk wordt gemaakt van dijkverbetering.

"Het water is onvoorspelbaar, het weer heeft steeds meer grillen, dus hier moeten we niet te licht over denken. Maak die dijken zo hoog en stevig mogelijk. Wat het kost, maakt me niets uit", stelt de Kock, die wijst naar de dakgoot van een woning. "Bij een doorbraak in 1995 zou het water tot die hoogte zijn gekomen."

Wouter de Kock, Waardenburg

Niet weer verhuizen

“Kijk, op deze foto zie je onze oude woning en daarachter de nieuwe.” Peter van Hemert laat een van de vele foto's zien die hij in 1993 heeft gemaakt van de werkzaamheden aan de woning van zijn ouders en de dijk die hier stevig onder handen werd genomen.

De woning maakte deel uit van een groepje van vijf - in de volksmond de vijf violen genoemd. Op alle gevels was een bord bevestigd: van eerste tot vijfde viool. Waar de naam vandaan komt weet Van Hemert niet, wel dat er maar vier violen zijn teruggebouwd. Op een van de nieuwe woningen is de naam teruggekeerd met een bord: “de eerste viool”.

Van Hemert woonde er toen nog met zijn ouders; ze bemoeiden zich niet met het verzet in het dorp tegen de voorgenomen dijkverzwaring, wel volgden ze de plannen op de voet. Er was grofweg een scheiding in het dorp, zegt Van Hemert. De nieuwkomers zaten bij de actiegroep, de lokale bevolking niet. “Als je weet wat de kracht van het water is, dan weet je dat een goede dijk belangrijk is. We hadden vertrouwen in het waterschap en dat is nog steeds zo.”

De nieuwe woning betekende een enorme ingreep in hun bestaan. Hun vertrouwde plek aan de dijk moesten ze opgeven en er kwam een nieuwe dijk te liggen: breder en hoger. Aan de andere kant: ze kregen een ruimere woning, alles was nieuw en ook de dagen van een vochtige woning waren voorbij. Met de oude dijk was ook het kwelwaterprobleem verdwenen; het nieuwe huis van de Van Hemerts is sindsdien kurkdroog.

Voor Van Hemert en zijn vrouw Nelleke mag het allemaal zo blijven maar ze zijn er niet gerust op. Ze weten nu een jaar dat de dijk tussen Tiel en Waardenburg wordt aangepakt en dat zorgt voor onrust. De woning aan de Waalbandijk in Neerijnen is intussen ingrijpend verbouwd zodat Nelleke van Hemert met haar rolstoel overal kan komen; in een kleine werkkamer beneden is een lift gemaakt zodat ze naar boven kan waar zich de slaapkamer bevindt. Van Hemert: “Stel je voor dat we weer weg moeten. Ik slaap er nu al slecht van.”

Voor de Van Hemerts speelt een belangrijke rol dat de dijk twintig jaar geleden stevig is aangepakt; hij kan zich niet goed voorstellen dat de dijk nu al weer aan de beurt is.

Peter van Hemert, Neerijnen

Ik zou de dijk op meer plekken afsluiten

"De uiterwaarden zijn hier erg mooi", zegt Bram van Rijswijk uit Waardenburg. "Je ziet vanaf de dijk heel veel vogels en het uitzicht is weids. Nog niet zo heel lang geleden zijn bomen gekapt aan de dijk tussen Waardenburg en Tuil. Dat is erg goed geweest. Het ziet er nu weer verzorgd uit." Een andere goede zet volgens Van Rijswijk is de afsluiting voor auto's op sommige delen van de dijk. Dat zou van hem straks op meer plekken mogen. "Dan is er minder belasting voor de dijk en het is bovendien beter voor de natuur."

Bram van Rijswijk, Waardenburg

Dwalen langs de dijk

Peter van Londen uit Varik heeft genoeg verhalen te vertellen. De dijk speelt daarin vaak een rol. Zoals tijdens de befaamde jaarlijkse spooktocht in het dorp. "Bij binnenkomst wordt iedereen gefouilleerd. Telefoons, zaklampen, walkie talkies, niks mag worden meegenomen." De deelnemers moeten in het pikkedonker een route volgen en onderweg zijn er uiteraard de nodige obstakels. "De route loopt overal dwars doorheen: grasland, bosjes, over en langs de dijk, boomgaarden. De eerste groepjes hebben nog wel grip op de dijkhellingen, maar diegenen die daarna komen... het is dan een grote glijbaan, dat is natuurlijk lachen."

Peter van Londen, Varik

Zicht op de rivier

Bij het woord dijk, denkt Gerda Kruijne uit Varik meteen aan mooie vergezichten. "Ik rij zoveel mogelijk over de dijk naar Tiel, voor het uitzicht. En vooral vroeg in de morgen, dan zie je de zon opkomen met de nevel over de uiterwaarden, zo mooi. Ik pak ook altijd een extra stukje buitenom, juist omdat het zo mooi is." Ook haar zoon die inmiddels in Amsterdam woont, kan ervan genieten, zegt Kruijne. "Hij mist het echt: de zonsopgang zien vanaf de dijk." Sinds er een webcam geplaatst is op de Dikke Toren volgt zelfs haar moeder in Dieren het wel en wee van de rivier bij Varik. "Ik heb gehoord dat veel ouderen daar gebruik van maken. Via de site Varik.nl heb je zo een mooi zicht op de rivier."

Gerda Kruijne, Varik

Versterk relatie met de rivier

Cornelieke Peels uit Tiel heeft veel met het rivierenlandschap. Ze werkt bij het waterschap. Daarnaast geniet ze van wandelen en fietsen over de dijk. Toch kunnen er wel wat dingen anders aangepakt worden, meent ze. "Wat ik erg jammer vind, is dat ze hier in het rivierenlandschap naar binnen gericht zijn. Leg de fietspaden buitendijks aan. Dan heb je mooi uitzicht op de uiterwaarden. Maak daar gebruik van. Ik zou ook graag meer wandelpaden zien. Je kunt nu niet goed bij de rivier komen. Dat is jammer, want het is prachtig wandelen langs het water." Ook dochter Geke is graag in de uiterwaarden. "Het is alleen zo jammer dat er geen ruiterspaden liggen. Nu moeten we met het paard over de dijk en juist daar is het smal en gevaarlijk door de auto's en vele fietsers." Ze hoopt dan ook dat door de dijkaanpak het gebied beter toegankelijk wordt voor ruiters."

Cornelieke Peels, Tiel

Elke dag genieten op het water

"Het is hier fantastisch. Moet je kijken: die wolken, de schepen, het landschap, de zon die glinstert op het water. Dat is toch schitterend! Het is altijd levendig op het water. Schipper Dik Swets en kaartverkoper Cees Lemmers op het Varikse veer genieten iedere keer weer als ze als vrijwilliger dienst draaien op het voetveer. Dik Swets: "Geen dag is hetzelfde. Het leeft en bruist. Er gebeurt altijd wat." In augustus nog hebben de opvarenden van het pontje nog een plezierjachtje naar de wal gesleept. Cees: "Ze zijn nu de kribben aan het verlagen. Daarbij komen grote stukken plastic vrij, waarop vroeger de basaltblokken werden gelegd. Daar wil nog wel eens stuk van wegdrijven. Half augustus kwam er een stuk in de schroef van dat jachtje. Dan heb je een probleem. Dan drijf je stuurloos op het water. Als je dan in het vaarwater komt van een grote duwbak, is geen dat pretje. Die mensen hebben geluk gehad."

Cees woont in Dreumel en Dik in Geldermalsen en hebben dus wel een uitgesproken mening over de dijkverbetering. Dik, die schipper was voor zijn pensionering: "De dijkverhoging na het hoge water in 1995 hebben ze goed gedaan. Dat was noodzakelijk. Net zoals de plannen die ze nu maken over ruimte voor de rivier." "Ik vind het goed dat ze opnieuw met de dijkverbetering aan de slag gaan", valt Cees hem bij. "De deskundigen verwachten meer water als het ijs van de noord- en zuidpool gaat smelten. Dat water moet toch ergens heen."

Schipper Dik Swets, kaartverkoper Cees Lemmers veer Varik

Leren zwemmen in de Waal

De rivier hoort bij het leven van het echtpaar Van Maren. Hij is bijna 90 en heeft zijn leven lang bij het water gewoond. De familie Van Maren woont nu al ruim 50 jaar in Waardenburg. Zijn ouderlijk huis stond bij de steenfabriek langs de Waal in Haaften. "De rivier hoorde bij ons dagelijks leven. Als kind vonden wij het schitterend als het hoog water werd. Dan werden we met de roeiboot opgehaald en naar school gebracht. En het werd nog fijner als het water bleef stijgen. Hadden we weer twee dagen vrij." Alle kinderen van het gezin Van Maren (zeven jongens en drie meiden) leerden al op jonge leeftijd zwemmen. "Wie niet kon zwemmen, mocht het water niet op. Als we zes werden, kregen we zwemles. Vader bond ons een touw om het middel en dan moesten we het water in om te leren zwemmen."

Het ouderlijk huis stond op het terrein van de steenfabriek waar zijn vader werkte. Als het water weer eens zo hoog stond dat de rivier buiten de oevers trad, werd daar niet van opgekeken. "In die tijd werd rekening gehouden met overstromingen. De boel kon onderstromen. Dat leerde je mee leven. Daar keek geen mens van op." En zijn ouders al helemaal niet. De steenfabriek lag pal naast de Waal. Dus als de boel dreigde te overstromen, waren zij als eerste aan de beurt. En als het water weer eens in de woning stond, merkte je vanzelf wanneer het water zich terugtrok. "Mijn vader zag vanuit de bedstee het water zakken."

Echtpaar Van Maren, Waardenburg

Ik moet de rivier elke dag zien

"M'n opa woonde aan de dijk. In de jaren twintig stond het waterpeil daar hoog. 'Als we op de knieën zaten, konden we drinken uit het water', heb ik hem vaak horen vertellen", zegt Tiny de Ruiter uit Haaften. Al vijf jaar is hij krantenbezorger in Opijnen. Iedereen kent hem. "Elke week loop ik over de dijken om de huis-aan-huiskranten te bezorgen. Ik geniet als ik over de dijk loop."

Voor De Ruiter zijn de dijken een eerste levensbehoefte. "Elke avond zit ik in Haaften op het bankje bij de overnachtingshaven. Dat is echt genieten. Ik moet de rivier elke dag zien. Het zit in het bloed, denk ik. Als ik op vakantie ben geweest en ik ga terug naar Nederland, dan denk ik bij het zien van de eerste rivier: hehe, we zijn weer thuis."

Al op jonge leeftijd had hij een voorliefde voor water. "Vroeger zat ik in Zaltbommel op school. Toen ging ik dagelijks met het pontje van Haaften naar Gameren. De veerbaas was lui. Mijn vriend Herman voer heen, ik voer terug. Dan betaalden we 1 gulden voor de hele week. Toen waren er nog geen snelle boten als nu."

Tiny de Ruiter, Haaften

Sensatie in het dorp. De ijsbreker kwam

"Ik ben hier geboren", zegt Jacoba Stern-Blanckestein. "Als kind vond ik het prachtig om hier rond te lopen. Ik heb bijvoorbeeld eind jaren veertig gezien dat mensen in de winter naar de overkant van de Waal liepen, naar Hurwenen. Niet veel later kwam de ijsbreker, dat was een grote sensatie in zo'n klein dorp. Toen waren de winters nog echte winters."

Haar ouders vonden het maar niets dat Jacoba Stern-Blanckestein zich bij en vooral achter de dijk liet zien. "Zeker niet als het water tegen de dijk stond. Ze vonden het veel te gevaarlijk om daar te komen. Ik wilde niets liever dan even met de voeten in het water. Dat is kindeigen. In de winter vond ik het ook prachtig om van de dijk te sleeën."

Jan en Jacoba Stern genieten iedere dag van de dijk. "Ik ben geboren in Amsterdam en opgegroeid in Den Haag. Ik was altijd van mening dat het leven op het platteland veel mooier is. Toen onze zoon groter werd, zijn we naar Opijnen gegaan. Daar komt mijn vrouw vandaan", zegt Jan Stern, die enige tijd in de lokale gemeenteraad heeft gezeten.

Jan en Jacoba Stern, Opijnen

Wel / geen dijkverbetering?

Tegenover een meerderheid van mensen die voor de dijkverbetering pleiten staat een behoorlijke groep bewoners die of tegen zijn of zich nog geen mening hebben gevormd. Dat komt omdat mensen twijfelen aan de verwachte waterstanden voor de komende decennia, tegelijkertijd zijn de plannen van het waterschap nog niet bekend.

Wat gaat het worden: Gaan er veel dijken op de schop? Verandert het landschap? Moeten er woningen weg? Jozef van den Berg, voormalig poppenspeler en theatermaker uit Neerijnen, verwoordt de gevoelens van kritisch meedenkende bewoners in het gebied goed. “Het liefst zie ik dat alles blijft zoals het is: de huizen, de meidoornhagen, alles wat groeit en bloeit. Vanuit mijn hart zeg ik: is dat nou nodig, al die aanpassingen, maar ja, qua klimaat is er toch wat aan het veranderen.”

Het is wel/niet nodig dat de dijk wordt versterkt. Wat is uw mening over deze stelling:

Stelling: Het is nodig dat de dijk wordt versterkt.

mee eens	58,2%
niet mee eens	14,9%
geen mening	24,3%

Aan deze enquête hebben 845 mensen meegedaan.

Wat hebben andere bewoners gezegd?

“Maak de dijken niet kaarsrecht

"Sinds de evacuatie in 1995 hebben we wel hoogwater gehad maar het peil is nooit meer zo hoog geweest als toen. Dan denk je: waarom is de dijk verzaagd? Natuurlijk snappen we wel dat het uit voorzorg is gebeurd. Er zijn zoveel theorieën waarvan wij geen weet hebben. Ik hoop dat bij een nieuwe verbetering van de dijk rekening wordt gehouden met de authenticiteit van het gebied. Lopen en fietsen, dát is voor ons de dijk. Je hebt er mooi uitzicht op het landschap. De dijk slingert, na elke bocht wacht een verrassing. Dat moet zo blijven. In het verleden zijn al veel oude boerderijen en huizen verdwenen. Wat eenmaal weg is, krijg je niet terug. Maak de dijken bij een verbetering niet kaarsrecht."

Saskia Weddepohl & Henk de Vries, Opijnen

“Het zit nog steeds diep

"Als ik er over praat doet het weer pijn. Ik heb bijna veertig jaar in de voormalige brouwerij in Neerijnen gewoond, aan de voet van de dijk. Als bestuurslid van de Belangenvereniging Behoud Dijkwoningen Neerijnen heb ik me verzet tegen de plannen van het toenmalige polderdistrict om de dijk te verstevigen waarbij een aantal woningen weg zou moeten. Uiteindelijk zijn er wel diverse punten uit ons plan overgenomen. Maar dat heeft wel enorm veel tijd en strijd gekost. En ik moest uit mijn huurwoning, die het polderdistrict inmiddels had verkocht. Het zit nog steeds diep."

Joop van Eck, Opijnen

“Verbeter de dijk voor lange tijd, niet voor twintig jaar

"Als verbetering nodig is, dan is het nodig. Maar als ik mijn kritische bril op zet, zie ik dat er nog niet zo heel lang geleden een gigantische operatie is geweest. Is er destijds misschien onvoldoende naar de toekomst gekeken? Hopelijk verbeteren we de dijk nu zodanig, dat hij voor lange tijd sterk genoeg is om het water tegen te houden."

Stan Pijs, Heesselt

“Kijk ook naar andere maatregelen

"Wij leunen met ons huis letterlijk tegen de dijk. Precies op de plek waar een nieuwe nevengeul komt. Ik ben nog niet overtuigd van de noodzaak ervan, maar als het voor de goegemeente het beste is...tja, dan moet het maar. Ik denk overigens dat met de strekdammen, het uitdiepen van de rivier en het weghalen van groen in de uiterwaarden meer dan voldoende maatregelen zijn genomen tegen het water."

Cees van der Windt, Ophemert

“Ik bood als enige nog tegenstand

"In het verleden heb ik me samen met een groep mensen hevig verzet tegen aanpassingen van de dijk. Maar op een gegeven moment bleef ik als enige tegenstand bieden. Dan is het lastig volhouden. Bovendien, je kunt die verantwoordelijkheid niet nemen. Stel dat het mis gaat. En dan moet je er op kunnen vertrouwen dat er mensen zijn die met kennis van zaken de juiste afweging maken."

Jozef van den Berg, Neerijnen

“Zou het zonde vinden als er huizen worden gesloopt

Jan de Jong uit Varik is geboren aan de dijk. "68 jaar geleden in Varik. In 1953 zijn we verhuisd naar Heesselt en daar zijn we opnieuw aan de dijk gaan wonen", zegt hij. De Jong hoopt dat de dijk bij een volgende verbetering zijn karakter behoudt. "Ik zou het zonde vinden als er huizen moeten verdwijnen. Woningen - mooie, kleine boerderijtjes - horen bij het dijklandschap. Ik heb er zelfs geen problemen mee als er meer huizen bij komen. Ik kan me goed voorstellen dat daar vraag naar is in zo'n mooie streek als deze."

Jan de Jong, Varik

“Uitdiepen van de rivier is beter dan dijk verhogen

"Ik woon op het mooiste plekje van Nederland, aan de Waaldijk met uitzicht op Zaltbommel. Men zegt dat er iets moet veranderen, maar ik vraag het me af. Ik vind de dijk zwaar genoeg. Er is bij ons bij de laatste dijkaanpassing een brede band voorgezet. Lijkt mij voldoende, hij oogt lekker hoog, zwaar en sterk. Diep de rivier maar een keer goed uit, dat lijkt mij beter. Dat is goed voor de doorstroming. Maar eigenlijk staat het water nooit meer echt hoog. Sterker nog, je kunt het water nu nauwelijks vinden. Maar mochten er aanpassingen nodig zijn, dan zou het leuk zijn als er ook gebouwd mag worden. We hebben in het verleden al eens een vergunning gevraagd, maar toen kregen we te horen dat er binnen twintig meter van de dijk niks mag gebeuren. Het zou leuk zijn als we nu wel mochten bouwen."

Riet Hartman, Opijnen

“Er zijn alternatieven

"De dijk en het buitengebied spelen een grote rol in zijn leven. De dijk is er vooral voor de veiligheid, om het water te keren, maar het is ook mijn uitvalsweg naar buiten. Ik ben kritisch over de plannen rondom de dijk. Er zijn genoeg alternatieven: betrek bijvoorbeeld die twee grindgaten bij de Waal, dan krijg je genoeg ruimte voor de rivier."

Bertus Visscher, Heesselt

De historie

Copija 1760

De Nieuwe Dijk (celle) over de rivier begint aan het beneden Eijnd van het Gerigt van Opprijnen tot het Gerigt van Waardenburg

N ^o 1	De Wed van Adam Deelder mede Floris Bergaart mede Adam Bergaart	2	
N ^o 2	De Wed van Adam Deelder mede Floris Bergaart mede Adam Bergaart	6	
N ^o 3	De Hoog Geb ^{te} vrouw van Nijlva mede Mevrouw de Gravin van Wied mede den Hoog Geb ^{te} Heer J. van Nijlva	22	
N ^o 4	De Heer David Coenen mede de Heer Cox	8	
N ^o 5	Goosten Schuif Swost hier in mede de Wed van Goosten Schuif	5	3/4
N ^o 6	Nielis den Otter mede zijn Kinderen	2	6/8

Dorpspolder, anno 1800.

Hoe ging dat in Neerijnen en Waardenburg?

Nederland telt tegenwoordig 23 waterschappen, dat waren er ooit 6000. Elk dorp had zijn eigen waterschap, zoals Waardenburg-Neerijnen. Beide dorpen vormden rond 1800 één van de honderden lokale waterschappen die later opgingen in Waterschap Rivierenland. Hoe was dat destijds geregeld? Wie was verantwoordelijk? Wat gebeurde er bij calamiteiten? Aan de hand van archiefstukken wordt een beeld geschetst.

Waardenburg en Neerijnen telden rond 1800 samen vierhonderd stemgerechtigde inwoners en grondeigenaren; in beide dorpen werden met enige regelmaat volksvergaderingen gehouden over gemeenschappelijke belangen. Dat waren de wegen, de gronden die niet in particulier bezit waren, de instandhouding van een kerk en een school, openbare orde en waterstaatszaken. De lasten werden ver-

deeld onder de grondeigenaren. Meer grond betekende grotere belangen en dus tevens hogere lasten. Rond 1800 behoorden Waardenburg en Neerijnen tot het bezit van de familie Aylva. Elk jaar werd een lokaal bestuur gekozen om de gezamenlijke belangen te regelen: dat was het dorpsbestuur dat een buurmeester benoemde voor de dagelijkse gang van zaken. Ook voor andere functies werden mensen benoemd: er was een kerkmeester, een schutter, een bode en een koster. Een schout was in Waardenburg en Neerijnen verantwoordelijk voor de zittingen van het dorpsbestuur. Hij was zeg maar de burgemeester zoals we die nu kennen. Geen enkele beslissing werd genomen zonder toestemming van de familie Aylva - feitelijk de heren van Waardenburg en Neerijnen -, die het recht bezat om de dorpsbesturen te benoemen.

Rond 1800 bestonden de dorpsbesturen van Neerijnen en van Waardenburg beide uit een buurmeester, zes gerichtsmannen en een schutter, tevens gerichtsbode. Dat waren wat we nu politiemensen noemen; ze konden zelf kleine zaken oplossen en boedelscheidingen regelen. De grotere zaken werden doorverwezen naar de Hoge Bank in Tuil.

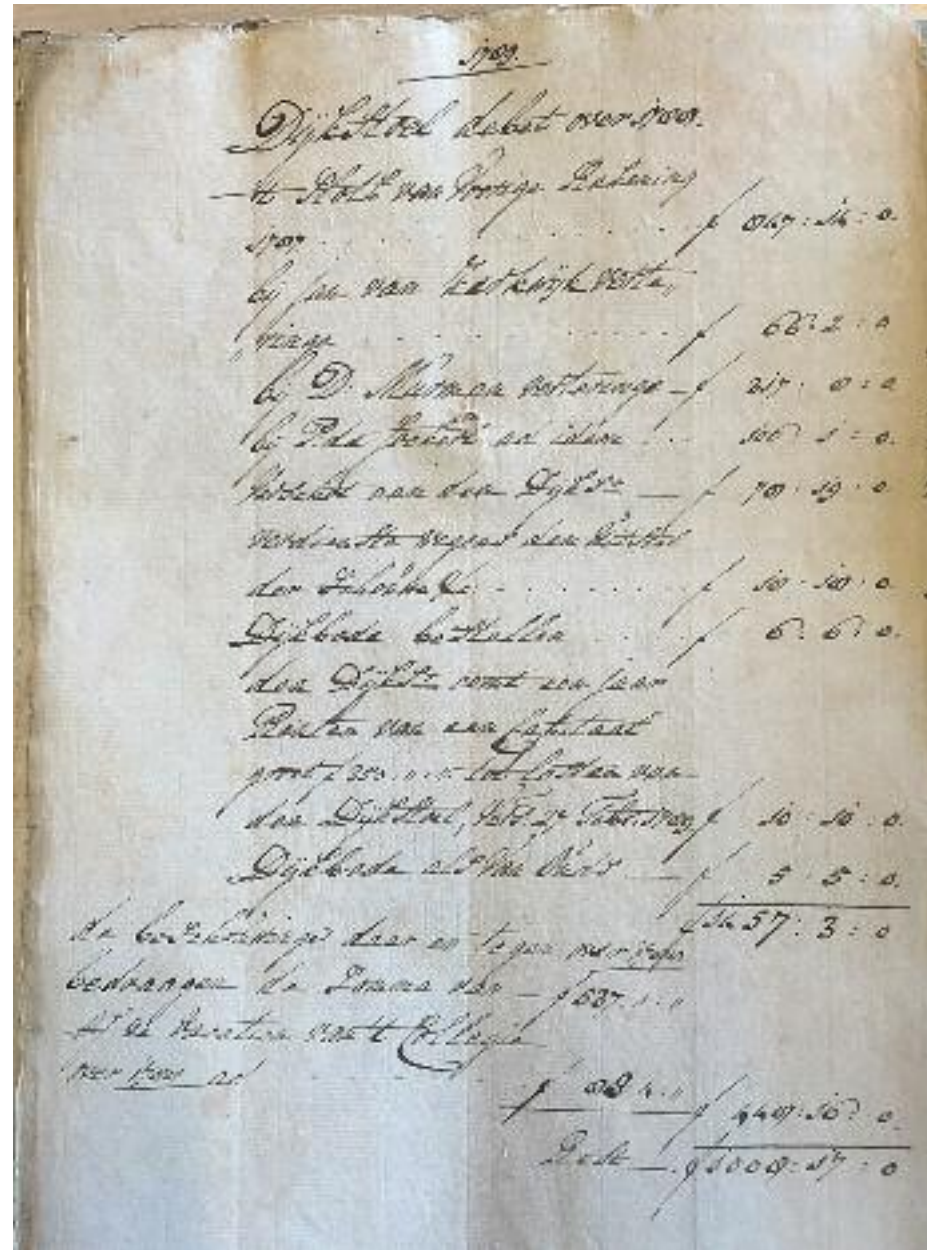
De buurmeesters waren samen met de schout verantwoordelijk voor het onderhoud van de dorpswerken, zoals wegen, dijken, kaden en waterkeringen. Ze zorgden ervoor dat de kosten van het onderhoud werden omgeslagen naar de grootte van de percelen. Zij zagen toe op het innen van deze last, maar ook op het voorkomen van schade door loslopend vee.

In Waardenburg en Neerijnen werd zorgvuldig bijgehouden hoeveel paarden en

Op een kaart van het huidige gebied zijn de polders uit de veertiende en vijftiende eeuw ingetekend: elk perceel had zijn eigen dijken.

Wie de dijk op zijn grondgebied niet in orde had, kreeg opdracht dat direct te herstellen. Ondertussen gingen de controleurs naar de herberg. Deze nota uit 1789 maakt duidelijk dat er flink gegeten en gedronken werd, op kosten van de grondeigenaar.

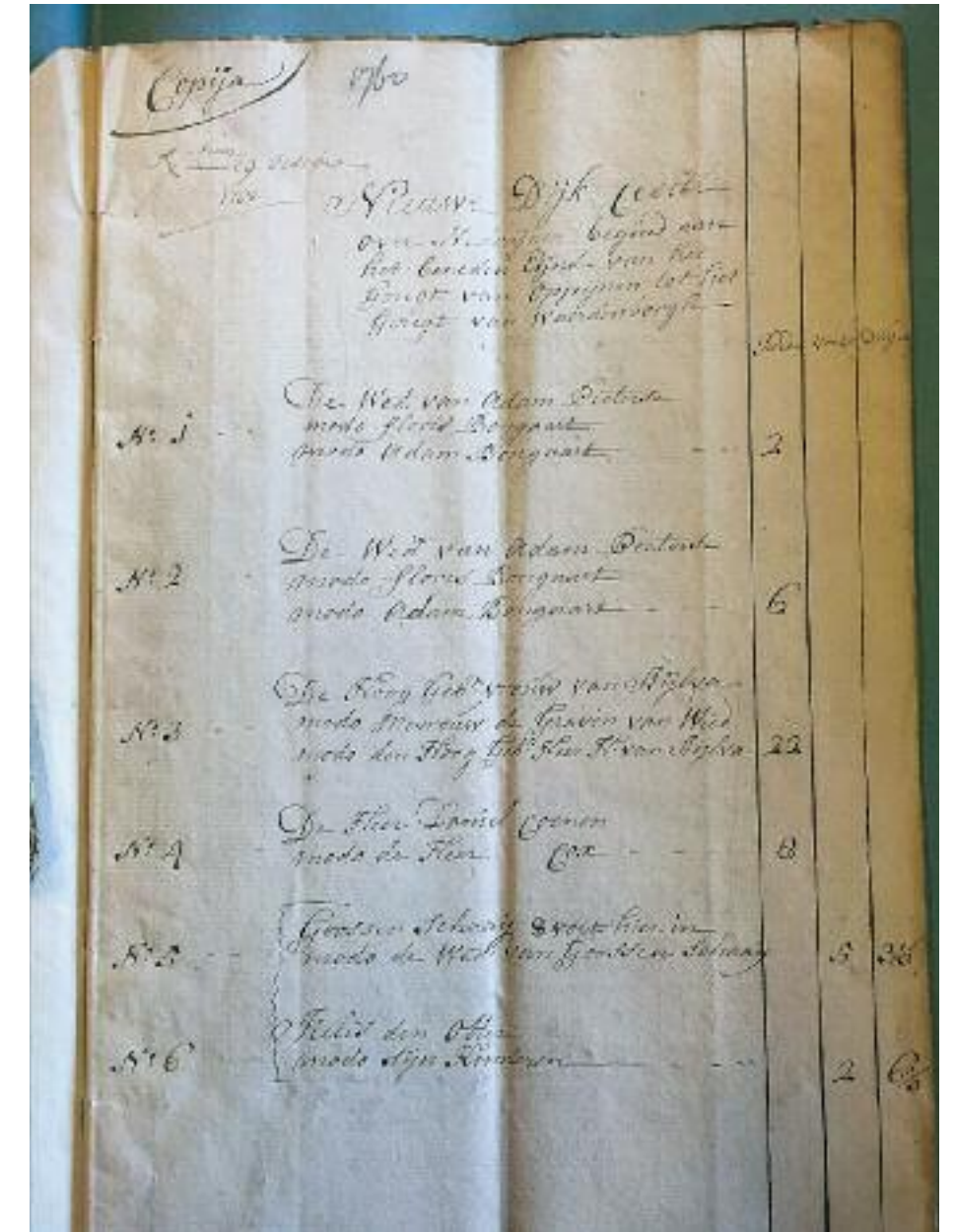

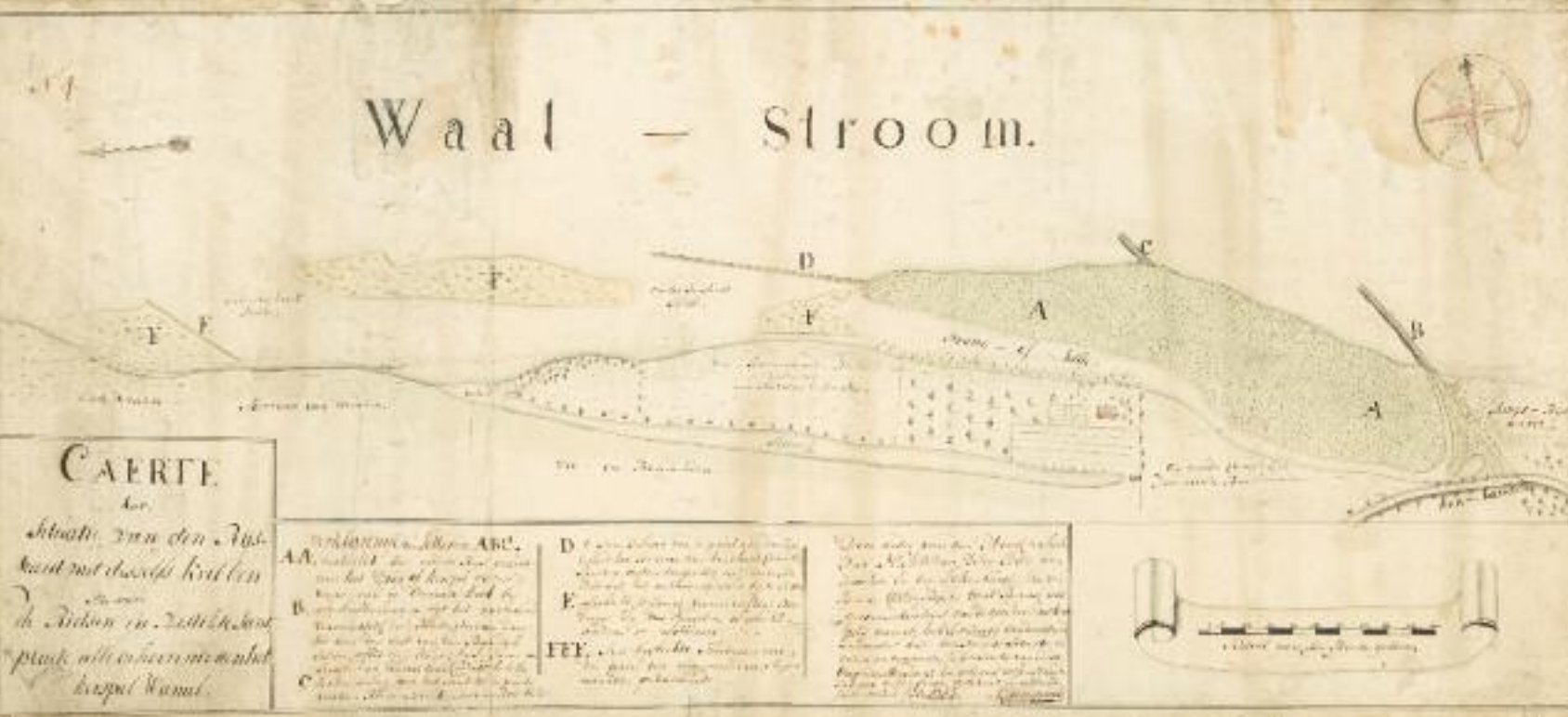
wagens beschikbaar waren voor het dijk-onderhoud en voor het geval er een dijk-doorbraak dreigde. Elk jaar werden de lijsten geactualiseerd. Op een lijst van Neerijnen uit 1770 staan veertien namen met hun adres en het bezit van bruikbare paarden plus wagens, karren en overdekte rijtuigen. In Neerijnen zijn in dat jaar 32 bruikbare paarden beschikbaar en 32 wagens.

Het materieel is belangrijk bij een (dreigende) overstroming, maar die komen rond 1780 niet voor in dit gebied. Het onderhoud van de dijk is wel een steeds terugkerend onderwerp in de archieven. In stukken lezen we over schouwen in Waardenburg en Neerijnen. De grondeigenaren die de dijk niet in orde hadden - zij waren zelf verantwoordelijk voor de dijk op hun grond - werden stevig aangepakt. Met de toezichthouders viel niet te spotten. Soms kregen grondeigenaren nog een waarschuwing maar bij de volgende schouw moest alles in orde zijn. Als de boel weer niet in orde was, waren de grondeigenaren verplicht om direct aan de slag te gaan. De toezichthouders wachtten het resultaat af in de herberg. Maaltijden en drank waren op kosten van de grondeigenaar.

In schouwboekjes van rond 1780 is deze praktijk terug te vinden. In de kantlijn staat geschreven wat er is verteerd en wat de kosten zijn. Bedragen van meer dan honderd gulden - een groot bedrag in die jaren - zijn geen uitzondering.

De grondeigendommen in Waardenburg en omgeving werden nauwkeurig vastgelegd. Dit is een overzicht uit 1760.

Weinig dijkdoorbraken tussen Tiel en Waardenburg

De dorpen tussen Tiel en Waardenburg hebben de laatste eeuwen vrijwel geen problemen gehad met dijkdoorbraken. Als oorzaak noemen deskundigen de hoge ligging van de oeverwal, waar ook de dorpen op gebouwd werden. De meeste dijkdoorbraken vonden plaats aan de overzijde in het Land van Maas en Waal of meer stroomafwaarts richting Gorinchem. Tussen Tiel en Waardenburg zijn om die reden geen sporen te vinden van oude dijkdoorbraken. Deze zijn te herkennen aan kleine waterpartijen, zogeheten wielen. De enige 'recente' dijkdoorbraak dateert van 1726, bij de Tielse wijk Passewaaij. Restanten van deze wiel zijn opgenomen in het recent ontwikkelde wetland en niet meer als zodanig herkenbaar.

Kribben anno 1656

Op een kaart van 1656 bij Tiel is goed te zien wat het grootste probleem was van de Waal: verzanding. De zandbanken in de rivier zijn oorzaken van een hoop ellende. De scheepvaart had er veel last van en ze zorgden ook voor een lagere stroomsnelheid van de rivier. Als gevolg daarvan kregen de uiterwaarden te maken met meer slibafzetting en konden ze bij hoog water minder water bergen. Het ophogen van de dijken en het aanpassen van uitwateringssluizen hielp wel, maar niet genoeg.

De Betuwe kreeg tussen 1784 en 1810 te maken met grote overstromingen. Op de kaart uit 1656 zijn bij Tiel ook een paar kribben te zien, volgens de handgeschreven tekst zijn er plannen voor kribben aan de overzijde van de rivier. De stippellijnen duiden op een berekening. Ze werden toen nog maar beperkt aangelegd; er was vaak geruzie over. Kribben waren gunstig voor Tiel maar resulteerden in een sterkere stroming aan de overzijde en het risico dat uiterwaarden daar dreigden weg te slaan. In het Regionaal Archief in Tiel zijn veel stukken te vinden over rechtszaken die hierover zijn gevoerd.

Kribben anno 1871

Na 1850 kreeg de Waal de aanblik die we nu kennen. De vaargeul werd uitgebaggerd, eilanden en zandbanken werden verwijderd en bochten afgesneden. De oevers werden vastgelegd met kribben en stenen verhardingen. De rivier was de belangrijkste route naar het Roergebied: op de Waal was de groei van Rotterdam en de opkomst van het Roergebied af te lezen. Het werd steeds drukker op het water. In die jaren werd de basis gelegd voor wat de Waal nu is: de belangrijkste transportroute voor de binnenvaart in

Europa. De rivier is altijd van groot economisch belang geweest. Tussen 850 en 1000 was Tiel al een handelscentrum dat handel dreef met voor die tijd verre oorden als Engeland en het Duitse Rijnland. Zonder rivier zou dat ondenkbaar zijn geweest.

Kribben: het corset van de rivier

De Waal was tot 1850 een nauwelijks te temmen natuurverschijnsel. Dat lukte eigenlijk pas toen kribben op grote schaal werden toegepast. Kribben zijn de even geniale als simpele oplossing om de rivier in bedwang te houden. Kribben bestonden al eeuwen, maar werden pas na 1850 breed toegepast. Door de kribben kon de hoofdstroom zelf diepten uitschuren; een corset van kribben hield de rivier op zijn plaats en zorgde voor voldoende diepgang.

Kribben anno nu

Bij Tiel en Ophemert worden kribben verlaagd en evenwijdig aan de vaargeul worden zogeheten langsdammen gemaakt. De maatregelen moeten volgens Rijkswaterstaat leiden tot een verbeterde afvoer van de Waal bij hoog water. De vaargeul van de rivier is de laatste decennia steeds iets dieper geworden. De kribben staken daardoor wel erg hoog boven de Waal uit en belemmerden bij hoog water een snelle afvoer naar de Noordzee. En dat betekende extra druk op de dijken.

Kribben moeten de rivier op zijn plek houden en een verlaging heeft hoe dan ook dus gevolgen. Het antwoord was de langsdam die de rivier op zijn plaats houdt, zodat de 462 kribben bij Tiel en Ophemert zonder gevolgen verlaagd kunnen worden. Het voordeel is dat het waterpeil bij extreem hoog water tussen de 6 tot 12 centimeter zakt. Op de tweede plaats kan de ingreep leiden tot minder baggerwerk.

Een bijkomend voordeel van de langsdammen is dat de recreatievaart wordt gescheiden van de beroepsvaart. Tussen de langsdammen en de oever ontstaat een geul van negentig meter. Door de ingreep ontstaan meer zandstrandjes aan de Waal. Zwemmen wordt ten sterkste afgeraden door Rijkswaterstaat. Het oogt veiliger zegt Rijkswaterstaat, maar dat is slechts schijnveiligheid. Rijkswaterstaat gaat de komende drie jaar nauwlettend volgen of de langsdammen hun werk doen. Na drie jaar wordt bekeken of de karakteristieke kribben ook op andere plaatsen worden vervangen door langsdammen.

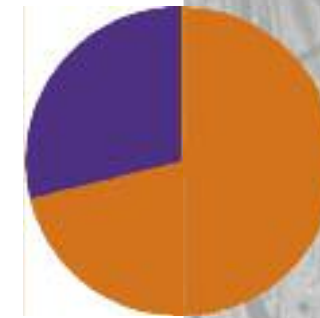
Evacuatie

De evacuatie van 1995 is een herinnering die dicht aan de oppervlakte zit. Twee van de drie bewoners tussen Tiel en Waardenburg hebben de evacuatie meegemaakt en de meeste mensen weten precies wat ze destijds deden. Van uur tot uur soms. Bij sommige mensen is er een kras in de ziel overgebleven. Angst is niet het goede woord, eerder is er bij sommige mensen sprake van een soort onrust en bezorgdheid als het hoge water in aantocht is. Ook al is het nooit meer zo hoog geweest als die donkere februaridagen van 1995, het gevoel gaat niet meer weg.

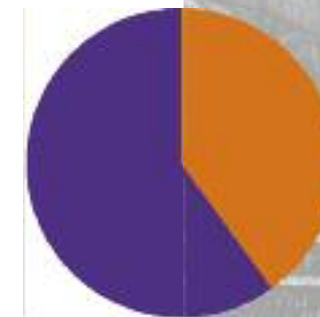
Heeft u de evacuatie van 1995 meegemaakt?

ja 71%
nee 29%

Maakt u zich wel eens zorgen over de veiligheid van de Waal?

mee eens 40%
niet mee eens 60%

Aan deze enquête hebben 845 mensen meegedaan.

Tegen het water kunnen we niet op

Henk Ton uit Ophemert is geboren en getogen aan het water. met volle overtuiging. “We zijn er mee opgegroeid. Binnen de dijken werd gewoond. Buiten in de uiterwaarden werd geleefd door de jeugd. Daar kon je van alles doen. Hutten bouwen, vissen, zwemmen, spelen. Het heeft diepe indruk gemaakt dat we weg moesten. Het heeft me echt verbaasd dat we niet konden winnen van het water. Ondanks onze kennis konden we niet op tegen de oerkracht van de rivier. De dag voordat we weg moesten, hebben we alles ingepakt en weggebracht. Overal zag je militairen en ’s nachts hoorden we vliegtuigen overvliegen. Toen we weg moesten voelde het alsof we het dorp achter lieten.”
“De rivier hoort bij ons leven. Het is de verbinding met zee. Continu zijn we in gevecht met het water. Gelukkig worden de dijken nu weer verhoogd. Dat mag van mij wat kosten.”

Henk Ton, Ophemert

Er was een bijzondere saamhorigheid

“Heftig.” Zo typeert Corrie van Wijk uit Waardenburg de evacuatie in 1995. Ze was destijds eigenaar van de lokale supermarkt in Waardenburg (destijds Super de Boer, tegenwoordig Coop). “Op dinsdagmiddag kregen we te horen dat we weg moesten, een dag later waren we al vertrokken. Binnen een dag – we zijn de hele nacht doorgedaan – hadden we de hele winkel leeg. De groothandel voorzag ons van groentekratten waarin we de producten konden pakken. Al het vers werd uitgedeeld”, zegt Corrie van Wijk, die met het gezin naar een nichtje in Rijen trok.
“Op zondag mochten we weer naar huis en op maandag ging onze supermarkt weer open. Alsof er niets was gebeurd.” Medewerkers, vrienden, bekenden die een handje hadden geholpen, hebben we nadien in de watten gelegd. “We zijn lekker een avond uitgegaan. Er ontstond destijds een bijzondere saamhorigheid.”

Corrie van Wijk, Waardenburg

Het was beste gezellig met al die mensen

Theo de Jongh uit Opijnen denkt met positieve gedachten terug aan de evacuatie. “Helemaal terecht”, vindt hij nog steeds. “Het water kwam tot aan de top van de dijk. De meeste mensen dachten dat de dijken het niet zouden houden.” De Jongh ging naar de Jaarbeurshal in Utrecht. “Daar hebben we vier nachten geslapen. Dat was best gezellig met al die mensen. Ik heb heerlijk geslapen en nergens last van gehad.”

Theo de Jongh, Opijnen

Biertje drinken in een verlaten dorp

“Je hoorde helemaal niets: geen blaffende honden of kraaiende hanen, geen auto’s en trekkers op de weg. Het was doodstil. Het leek een film waarin net een atoombom was gevallen.” De evacuatie in 1995 heeft veel indruk gemaakt op Frans van Dam, uit Opijnen. “Het was de mooiste tijd van mijn leven. Nee, zo moet ik het niet zeggen. Het was de meest indrukwekkende tijd die ik ooit heb meegemaakt.” Van Dam was fruitteiler in Opijnen en had een speciale pas gekregen, waarmee hij het geëvacueerde gebied in en uit mocht. “Dat was zo’n rare gewaarwording, dat je niets en niemand tegenkomt. Dat iedereen weg is en dat jij een van de weinigen bent die het gebied in mag.” Overdag werkte hij op zijn bedrijf in Opijnen en ’s avonds was hij met zijn gezin te gast bij zijn zwager. Ondanks de verplichte evacuatie van alle inwoners, trof Van Dam dorpsgenoten bij het café aan de dijk. “Het café was gewoon open en daar sprak je anderen die niet weg hoefden, maar ook evacuatieweigeraars die stiekem waren gebleven. Dat was een aparte belevenis om een biertje te drinken in een verlaten dorp.”

Frans van Dam, Opijnen

Het was spannend maar ook gezellig

Hij kijkt er zijn hele leven al tegenaan: de dijk in Varik. Hij kan eigenlijk ook niet zonder, zegt Gerrit Bruine. “Overal waar ik kom, zoek ik de dijk op.” Naast zijn werk als bloemenkweker is hij jarenlang actief geweest voor de vrijwillige brandweer van korps Neerijnen Oost. Na veertig jaar heeft hij afgezwaid, maar de verhalen blijven voortleven. Zoals die ene nacht in 1995 dat het kritiek werd. “Die dag had ik nog een aanhanger en vrachtwagen vol met bloemen staan. Normaal gesproken worden deze door een ander opgehaald en weggebracht naar de veiling, maar de chauffeur kon het gebied niet meer in. Toen ben ik zelf maar gaan rijden. Normaal was ik rond een uur of negen in de ochtend weer terug, maar dit keer pas tegen half een. De wegen stonden overvol met aanhangers, caravans, noem maar op. Allemaal mensen die op de vlucht waren.” Zelf bleef hij bij zijn kwekerij. Voor zijn bloemen, maar ook omdat hij als brandweerman paraat moest staan. “Overdag stond ik bloemen te snijden in de kas; ’s nachts vulde en plaatste ik zandzakken bij de dijk in Heesselst. Het was een spannende tijd, maar best ook wel een gezellige.”

Gerrit Bruine, Varik

Hoge water heeft ons veel werk opgeleverd

“Nee, bang dat het mis zou gaan, ben ik niet geweest. Ik was twintig jaar jonger. Dan ben je nergens bang voor.” Erik den Otter uit Waardenburg denkt zelfs met plezier terug aan het hoge water in 1995. “Dat heeft ons alleen maar veel werk opgeleverd.” Erik werkt bij een transportbedrijf in Ophemert dat basaltblokken vervoert voor een steenfabriek in Alphen aan de Rijn. “Na het hoge water in 1995 werden met spoed een flink aantal dijken verhoogd. Dat was een toptijd voor ons bedrijf. We reden met dertig tot veertig vrachtwagens door heel Nederland om basaltblokken te leveren voor de dijkverhoging. We brachten stenen kriskras door heel Nederland, van Neeltje Jans in Zeeland tot de Waddeneilanden.”

Erik den Otter, Waardenburg

Ademloos luisteren naar verhalen van 1995

Waar het water vandaan komt dat door de Waal stroomt? Van zee natuurlijk, weet één van de leerlingen uit groep 5 van de Eben Haëzerschool in Waardenburg.

“Stroomt het van de zee de Waal op of stroomt het juist naar zee toe?”, vraagt leerkracht Jan Henk Vink aan zijn klas. Van de zee in de Waal denken sommige leerlingen, maar dan komt ook het goede antwoord boven water.

Voor kinderen die zijn geboren in 2006 is 1995 heel lang geleden. Net zo moeilijk voor te stellen als het verlaten van je huis om in de Jaarbeurs in Utrecht te belanden. Toch is het thema actueel in de klas van meester Jan Henk. „Het laatste weekend van augustus 2015 regende het zo hard dat het water in de sloten plotseling steeg. Iemand had een boek meegenomen over 1995 en daar ben ik uit gaan voorlezen. Daardoor gingen de kinderen thuis vragen wat hun ouders destijds hadden meegemaakt.”

In groep 5 leest de leerkracht geregeld voor uit het kinderboek *Op de vlucht voor het water* van G.W. van Leeuwen-Van Haaften. De kinderen hebben aanvankelijk meer belangstelling voor die onbekende meneer van het waterschap die achterin de klas zit te luisteren (en dit verhaal achterin de klas zit te luisteren (en dit verhaal optekent), maar na een paar minuten luisteren ze geboeid en ademloos naar het verhaal over de evacuatie, beleefd door de ogen van een kind van hun leeftijd.

De familie, opgevangen in de Jaarbeurshallen in Utrecht, voelt zich als een vluchteling gezin. „Asielzoekers in het knappe, rijke Nederland”, leest Jan Henk voor. Dan stopt hij even met voorlezen. „Stel je eens voor”, zegt hij tegen de leerlingen. „Dat jullie vanmiddag thuiskomen en spullen moeten pakken om weg te gaan. Hoe zou je dat vinden? Vertel dat in tweetallen aan elkaar.”

Als bij toverslag draaien de kinderen hun hoofden naar elkaar toe en beginnen meteen honderduit te vertellen. En daarna mogen een paar kinderen het ook aan de hele klas zeggen.

“Ik zou het helemaal niet leuk vinden”, zegt een meisje. „Je weet helemaal niet waar je naar toe gaat.” Een ander meisje noemt het ‘spannend en eng’.

De meester wil graag weten of ze denken dat het nu ook zou kunnen gebeuren. “Nee”, roept een jongen ferm, maar daar is niet iedereen het mee eens. “Als het heel vaak regent”, zegt iemand. “Of waait” vult een andere leerling aan. Dan pakt de onderwijzer het boek weer. Er valt gelukkig ook nog wat te lachen. Als wordt voorgelezen dat een jongetje in de Jaarbeurs met zijn skelter tegen een muurtje knalt, dat vaders ‘s nachts snurken en dat er midden in de nacht mensen in het restaurant zitten te eten. Moeilijk voor te stellen, net als hoog water en dijken die het moeilijk hebben.

Dan stopt meester Jan Henk met voorlezen voor vandaag. Of er nog vragen zijn. “Ja”, zegt een van de kinderen. “Gaan we nog op de foto?”

Eben Haëzerschool, Waardenburg

Je moet nu gaan, het wordt kritiek

Voor de toen 9-jarige Erik van Gameren was het een groot avontuur: de evacuatie van 1995.

“We werden die maandag naar huis gestuurd. En hoefden ook de rest van de week niet naar school, zo kregen we te horen. Ja, dat was natuurlijk feest.”

De spanning was thuis wel voelbaar, zegt Van Gameren. “Meubels verhuisden naar zolder, zelfs de nieuwe keuken werd ontmanteld. Hup, magnetron, koelkast, alles ging eruit.” De volgende dag vertrekt het gezin Van Gameren halsoverkop naar een vakantiepark in Elspeet. “Middenin de nacht werd er gebeld. Het was een kennis van ons die bij de brandweer werkte. ‘Je moet nu gaan, zei hij met klem, het wordt kritiek’.”

“Om vijf uur ‘s nachts reden we weg. Op het vakantiepark in Elspeet zat de hele familie bij elkaar, heel gezellig eigenlijk. Wij kinderen, zagen het gewoon als één grote vakantie.”

Na een kleine week konden de evacués weer terugkeren naar Waardenburg, terug naar huis.

“Dat herinner ik me ook nog heel goed: dat lege huis.”

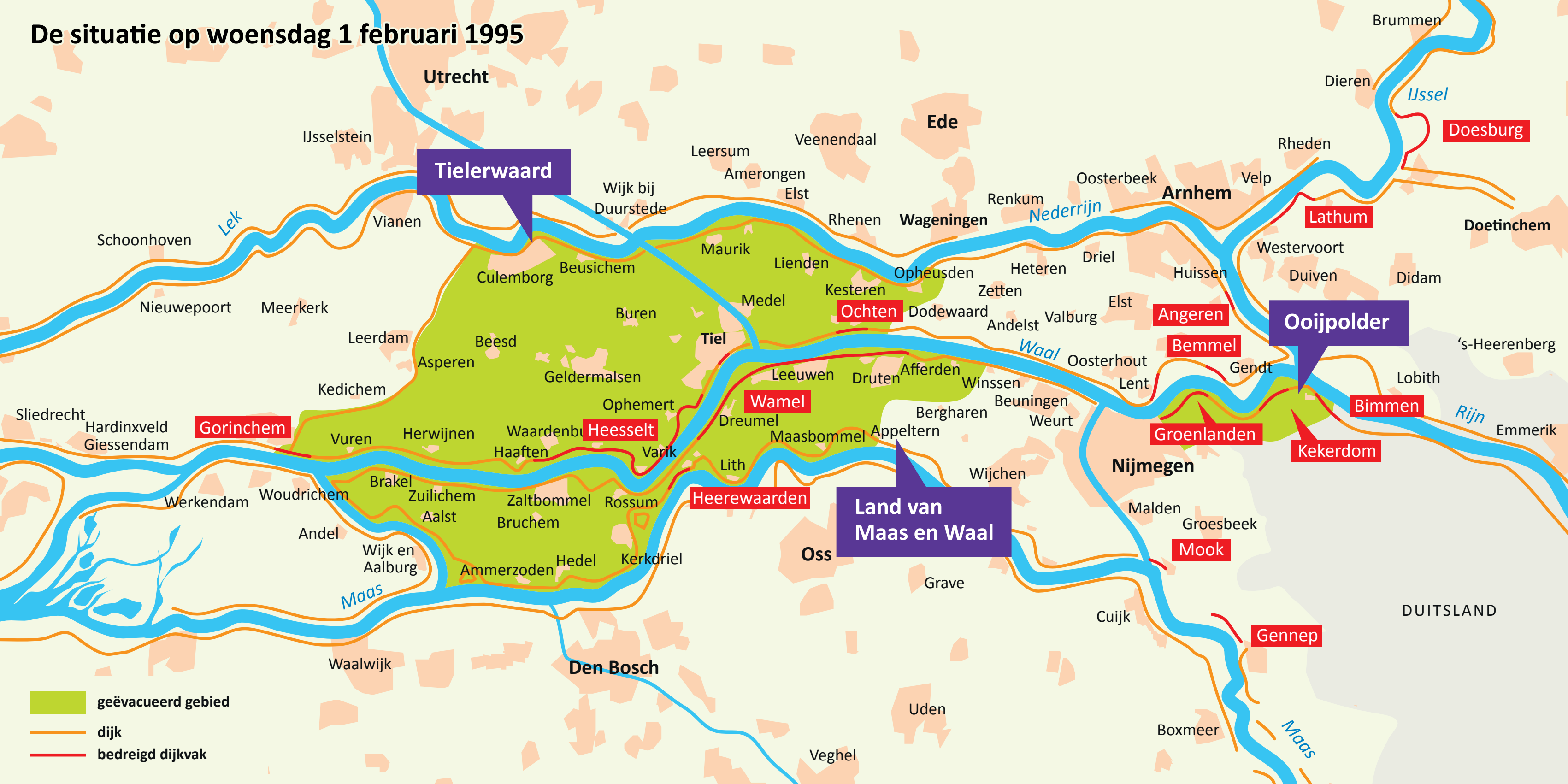
Erik van Gameren, Waardenburg

Het water kwam over de stoep heen

“Ik heb na de evacuatie nog wel eens gedacht: waar zijn we aan begonnen? Vijf jaar eerder hadden we hier een huis laten bouwen. Kregen we in 1995 opeens hoog water en moesten we weg.” Arie van Vliet had tijdens de evacuatie een ontheffing om in het gebied te mogen zijn. Zijn gezin vertrok naar familie in Boskoop en zijn zelf hielp in opdracht van Waterschap Rivierland mee bij het verstevigen van de dijk met zandzakken. Zijn werkgever had een lopende band om aardappelen in zakken te doen. Die band werd tijdens de watersnood ingezet om zandzakken te vullen om de dijk te verstevigen. “Het was best heftig”, weet Arie zich goed te herinneren. “Op een plek was een kwel ontstaan. Daar kwam het water over de stoep heen. Drie avonden zijn we met zandzakken in de weer geweest om het water tegen te houden.” Ondanks die evacuatie en dat ene moment van twijfel, heeft Arie nooit spijt gehad van zijn verhuizing naar Varik. Sterker nog, hij wil er nooit meer weg. “De rust en weidsheid van het rivierengebied. Schitterend!” **Arie van Vliet, Varik**

De situatie op woensdag 1 februari 1995

Tielerwaard

**Land van
Maas en Waal**

Ooijpolder

Gorinchem

Heesselt

Wamel

Ochten

Angeren

Bemmel

Groenlanden

Kekerdom

Bimmen

Lathum

Doesburg

Heerewaarden

Mook

Gennep

- geëvacueerd gebied
- dijk
- bedreigd dijkvak

Wat vindt het waterschap?

Wie zijn de mensen die aan de dijk werken? Wat doen ze en wat vinden ze van de nieuwe koers om bewoners nauw te betrekken bij dijkverbeteringsplannen? Vier medewerkers blikken terug en kijken vooruit. Ze hebben de bewonersgesprekken met belangstelling gevolgd. Het is een ontwikkeling die ze zagen aankomen en die ondertussen al in de praktijk werd gebracht. Deze werkwijze gaat echter verder. Bewoners worden nadrukkelijk en in grote aantallen betrokken bij een dijkverbetering en dat betekent meer informatie, meer uitleggen en meer rekening houden met wensen in het gebied. Projectleider Huub Verlouw: "Ik verwacht er een boost van voor de ruimtelijke ontwikkeling in het gebied. Wat zijn de kansen voor het landschap? Voor de natuur? Een ander punt is natuurlijk hoe we dit zelf oppakken. Techniek hebben we in de hand, maar wat mensen zeggen is interpretabel."

Ik verwacht een boost van de inspraak

Huub Verlouw was project-leider van de dijkversterking Tiel-Waardenburg in 1995

De dijk is destijds een tot anderhalve meter verhoogd en Verlouw kan zich goed voorstellen dat de bewoners van het gebied zich afvragen waarom de dijk nu weer aangepakt moet worden.

“Het water is sindsdien nooit meer zo hoog geweest en dan is dat een logische vraag.” De statistieken waar wij mee werken voor de waterveiligheid, zijn moeilijk uit te leggen, zegt Verlouw. Een overstroming die volgens de statistieken een keer in de honderd jaar zou kunnen voorkomen, blijkt ineens drie keer achter elkaar voor te komen. “Er wordt gesproken over waterhoogten die we nog nooit hebben gehaald. In 1995 kwam er bij Lobith 11.900 kuub water per seconde voorbij, het meeste ooit. Nu willen we voorbereid zijn op 16.000 kuub bij Lobith.” Aan de andere kant, zegt Verlouw, dat er meer regen gaat vallen, dat weten de mensen ook, dat beseft is er wel.

Wat vindt Verlouw van de inspraak, die aan de basis ligt van de dijkverbetering Tiel-Waardenburg? “Dijkverbetering was tot nog toe vooral techniek. Dat zag je sinds 1995 al wel veranderen en dat heeft zich ontwikkeld. Ik verwacht er een boost van voor de ruimtelijke ontwikkeling in het gebied. Wat zijn de kansen voor het landschap? Voor de natuur? Een ander punt is natuurlijk hoe we dit zelf oppakken. Techniek hebben we in de hand, maar wat mensen zeggen is interpretabel.”

Het Waterschap is niet meer zo zichtbaar

Laurens Pompe was rayonopzichter in 1995 toen het hoge water leidde tot de evacuatie van ruim 250.000 mensen

In zijn werkgebied was de toestand bij Varik kritiek; het water stond aan de rand van de dijk en in combinatie met de harde wind die pal op de dijk stond, was een kritische situatie ontstaan. Om een dijkdoorbraak te voorkomen moest de dijk halsoverkop versterkt worden; het zand dat daarvoor gebruikt werd, kwam van dichtbij, want even verderop lag een enorme hoeveelheid zand klaar voor de aanleg van de Martinus Nijhoffbrug bij Zaltbommel. Met de 1500 kuub zand werd aan de dorpskant een steunberm aangelegd waardoor het ergste gevaar was geweken. Een zenuwslopende race tegen de klok.

In de jaren daarna werd de hele dijk tussen Tiel en Opijnen in recordtempo aangepakt. Als gevolg van de noodsituatie van 1995 werd een noodverordening afgekondigd en werden inspraakprocedures tijdelijk stopgezet; de meeste mensen snaptten dat wel, weet Pompe. Hij kan zich goed voorstellen dat mensen daar nu anders tegen aan kijken. “De dijk was toen niet versterkt en hij hield het toch. Daarna is de dijk versterkt en nu zou hij het niet houden.” Voor Pompe is duidelijk dat het waterschap dat goed

moet uitleggen aan de bewoners van het gebied. Maar dat zit ons niet zo in het bloed, zegt hij. “We werken het liefst achter de schermen, maar ik denk wel dat we zichtbaarder kunnen worden. Zichtbaar maken wat we doen hoort daar ook bij.” Vroeger had je welstuwen, kwelkades, achterdijken, het was op veel plekken te zien wat het waterschap deed. “Ik ken nog huizen waar op staat hoe hoog het water daar ooit stond. Dat zie je ook niet meer. We hebben in Opijnen een oplossing bedacht voor het kwelwater, dat daar een groter probleem was dan elders langs de dijk vanwege de grindlagen onder het dorp. Het is een soort octopus van buizen die achttien punten verbindt om het kwelwater af te voeren. Een goede en ook een mooie oplossing, interessant ook om daar iets over te vertellen, maar bijna niemand die het weet.”

Waterveiligheid is een lastige discussie

Johan van der Meulen was in de jaren negentig nauw betrokken bij de dijkverbetering tussen Tiel en Waardenburg

Het waren roerige tijden, met een kritische bevolking en discussies over dijken die volgens bewoners niet hoger mochten worden en zo steil mogelijk om het landschap niet aan te tasten. Het gevolg was dat bij de bijna-watersnoodramp in 1995 de plannen voor de dijkverbetering al klaar lagen, maar de procedures tegen de plannen nog liepen. Van der Meulen reageert blij verrast dat de kritische bewoners van toen tijdens de campertour lieten weten dat ze te spreken zijn over het uiteindelijke resultaat. Van der Meulen noemt waterveiligheid een lastig discussie. “Dit is een verhaal over statistieken. Die gegevens veranderen, er komt meer regenwater bijvoorbeeld, en dan veranderen de plannen ook.” Dat de dijkplannen die straks worden ontwikkeld voor het dijkvak Tiel-Waardenburg, ook leiden tot alternatieven van de bewoners, snapt Van der Meulen heel goed, hoewel hij wel een verschil opmerkt tussen de benadering van bewoners en het waterschap. Bewoners noemen als alternatief voor de dijkverbetering onder andere het uitdiepen van de rivier, het verwijderen van bomen en alle begroeiing uit de uiterwaarden, kribverlaging, uitdiepen van oude geulen in de uiterwaarden en extra overloopgebieden in Duitsland. “We hebben hier naar gekeken en alles doorberekend”, zegt Van der Meulen. “We weten dus ook wat deze maatregelen zouden opleveren of juist tot gevolg hebben. En dat is nogal wat. Dat zouden de mensen ook eens moeten horen. Een rivierbodem zal bijvoorbeeld gaan lekken als de rivier wordt uitgebaggerd, dat betekent meer kwelwater; de uiterwaarden worden leeggehaald - ook de natuur moet er dan uit; het gebied zal ingrijpend veranderen en dan nog is het niet genoeg om de verwachte aanvoer van water weg te werken. Al deze maatregelen zijn ook nog duurder.”

We passen goed op de dijk

Dijkbeheerder Jan van Straten is voor veel bewoners van het gebied het bekendste gezicht van het waterschap

Jan van Straten verdeelt zijn tijd tussen binnen aan zijn bureau en buiten. Wie het waterschap belt met een vraag over het gebied heeft grote kans bij Van Straten uit te komen. Als dijkbeheerder is hij een vraagbaak voor mensen met grond aan de dijk en dan met name de mensen met bouwplannetjes, want dat kan niet zonder instemming van het waterschap. Handhaving hoort daar ook bij, met name als onder aan de dijk weer eens een aanhanger, een auto of caravan langdurig staat geparkeerd. “De dijk kan daardoor beschadigen. De dijk is geen parkeerplaats”, moet Van Straten nog wel eens uitleggen.

Tijdens de campertour kwam naar voren dat veel mensen het idee hebben dat er eigenlijk niets mag aan de dijk. Van Straten kan zich daar wel iets bij voorstellen. “We passen goed op de dijk, een beschadigde dijk kan problemen opleveren. En inderdaad: er staan geen lantaarnpalen op de dijk omdat het waterschap zo weinig leidingen in de dijk wil. Op plekken waar kabels en leidingen lopen komen regelmatig schades voor, dit kan de stabiliteit van de dijk ondermijnen.”

Het gras op de dijk, de bloemen op de dijk, de worteldieptes van deze bloemen en dichtheid van de wortels, er is goed over nagedacht voordat een dijk wordt ingezaaid. Het helpt allemaal mee om de dijk robuuster te maken. Van Straten is als dijkbeheerder ook verantwoordelijk voor het maaien van de kilometerslange grasmatten die zich op de taluds van de dijk bevinden. Ze worden beheerd met machines en deels op een natuurlijke manier, met schapen. Een kwart van het gebied is van afrastering voorzien, zodat er schapen kunnen grazen. Het onderhoud vraagt extra aandacht van Van Straten en zijn collega's omdat de dijken - als gevolg van de inspraak in de jaren negentig - wat steiler zijn aangelegd. Op de tekentafel wordt normaal gesproken een volmaakt veilige dijk getekend met een flauw talud, maar hier is gekozen voor een steil talud. Deze dijk sloot destijds beter aan bij het cultuurlandschap, maar is er onvoldoende rekening gehouden met het dagelijks onderhoud aan de dijk. Om de vele woningen langs de dijk te ontsluiten zijn er op veel plekken wel op- en afritten tegen de dijk aangelegd. De stoepen worden voor onderhoud gebruikt maar dit is verre van ideaal.

De nieuwe Deltaopgave: moeten we iets doen?

Bij Heesselt maakt de Waal een scherpe bocht en is de rivier smaller dan op andere plekken. Daardoor stroomt de Waal er slechter door en stuwen bij hoge rivierafvoeren de waterstanden op. Er moet iets gebeuren om later het extra rivierwater veilig te verwerken. Dat kan door de dijken langs de Waal te verhogen. Maar ook door de rivier meer ruimte te geven, bijvoorbeeld door dijken verder uit elkaar te leggen, uiterwaarden te verlagen of geulen aan te leggen.

Nederland is een laaggelegen land met veel water. We hebben de zee, het IJsselmeer en de rivieren. In zo'n delta is het werken aan waterveiligheid nooit af. Na het Deltaplan Grote Rivieren en het programma Ruimte voor de Rivier zijn er twee belangrijke redenen om de komende jaren opnieuw maatregelen te treffen.

Klimaatopgave

Het klimaat wordt warmer. We krijgen meer neerslag in de winter. Ook smelten de ijskappen. Dat is gemeten over een reeks van jaren. Deze veranderingen zorgen voor een stijgende zeespiegel en voor meer water in het stroomgebied van de Rijn. Volgens onderzoeken door het KNMI en Deltares kunnen we in het jaar 2050 pieken in de waterafvoer via de Rijn verwachten, waarbij elke seconde tot wel 17.000 m³ water ons land binnenkomt. In het jaar 2100, kunnen die pieken oplopen tot 18.000 m³ water per seconde. Dat is 2.000 m³ water per seconde meer dan waar tot nu toe mee is gerekend. Ongeveer twee derde van dit water gaat door de Waal.

Bij Heesselt maakt de Waal een scherpe bocht en is de rivier smaller dan op andere plekken. Daardoor stroomt de Waal er slechter door en stuwen bij hoge rivierafvoeren de waterstanden op. We moeten iets doen om later het extra rivierwater veilig te verwerken. Dat kan door de dijken langs de Waal te verhogen. Maar ook door de rivier meer ruimte te geven, bijvoorbeeld door dijken verder uit elkaar te leggen, uiterwaarden te verlagen of geulen aan te leggen.

Dijkopgave

De rivierdijken zijn niet zo stevig als gedacht. Studies van waterschappen langs de grote rivieren laten zien dat dijken kunnen bezwijken als er te veel zand onder de dijk uitspoelt (piping). En ook als er water overheen loopt (overloop) of slaat (golfoverslag). Tijdens de laatste toetsronde, in 2011, keurde Waterschap Rivierenland delen van de dijken langs de Waal af. Deze moeten versterkt en verhoogd worden. Dat staat in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Waterschap Rivierenland heeft dat berekend met de nieuwe normen voor waterveiligheid die het Kabinet in 2015 invoerde. Deze normen houden niet alleen re-

kening met de kans dat een dijk bezwijkt, maar weegt ook mee hoe groot dan de schade is. Zowel voor de gemeenschap als voor de economie. In het Gelderse rivierengebied zijn deze gevolgen groot.

Wat is er al gebeurd?

Tijdens de hoogwaters van 1993 en 1995 bleek dat de dijken langs de grote rivieren maar net sterk genoeg waren om de enorme hoeveelheden water veilig tegen te houden.

Sindsdien zijn er veel maatregelen genomen. Met het uitvoeren van het Deltaplan Grote Rivieren zijn de meeste Gelderse dijken verbeterd.

Maar dijkverbetering alleen was niet voldoende. In 2005 startte het kabinet ook met 'Ruimte voor de Rivier'. Met dat programma kregen de grote rivieren meer ruimte, zodat ze pieken kunnen verwerken waarbij 16.000m³ Rijnwater per seconde bij Lobith ons land binnenstroomt. De laatste werken in de Waal uit dit programma zijn intussen klaar.

Deltaprogramma Voorkeursstrategie: wat kunnen we doen?

Dijkversterking langs de grote rivieren

In het Deltaprogramma maken overheden plannen om Nederland nu en in de toekomst te beschermen tegen overstromingen. De provincies Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland, de aangrenzende gemeentes en de waterschappen Rijn & IJssel en Rivierenland (de regio) hebben samen met Rijkswaterstaat in 2014 op een rij gezet wat we zouden kunnen doen: de Voorkeursstrategie Waal en Merwed. Zij zetten in op een 'samenspel' van dijkverbetering en rivierverruiming.

Hoogwatergeul langs Varik Heesselt

Een belangrijke maatregel uit de Voorkeursstrategie die veel ruimte voor het rivierwater kan maken, is de aanleg van een hoogwatergeul langs Varik en Heesselt. Deze geul verbetert de doorstroming van de Waal. Wanneer de Rijn bij Lobith pieken van 16.000 tot 18.000 m³ water per seconde het land in brengt, kan een geul de stijgende waterstand in de Waal met 40 tot 45 centimeter verlagen. Daardoor zou de kans op een dijkdoorbraak tussen Heesselt en Nijmegen (met alle schade en getroffenen van dien) kleiner worden. Door een geul is ons riviereengebied beter opgewassen tegen het veranderende klimaat. Als de geul bij minder rivierwater niet nodig is voor water, kan hij gebruikt worden voor natuur, landbouw, recreatie en verkeer. Zo kan hij ook iets moois, een meerwaarde, brengen voor Varik en Heesselt.

Gevolgen voor de dijkverbetering Tiel-Waardenburg

Als er een hoogwatergeul tussen Varik en Heesselt komt, hoeven de dijken minder te worden verhoogd. Toch moeten ze dan nog steeds worden versterkt en verhoogd. Dat komt omdat ze niet voldoen aan de nieuwe normen voor waterveiligheid. Dat geldt ook voor het deel tussen Tiel en Waardenburg. De komende twee jaar zoekt Waterschap Rivierenland uit welke dijkverbeteringsmaatregelen nodig zijn. Daarvoor doet het waterschap bijvoorbeeld veldonderzoek naar de opbouw van de bodem en de precieze sterkte van de dijk.

Tegelijk wordt onderzocht welke gevolgen de aanleg van een geul heeft voor de verbetering van de dijken langs de Waal. Als dit onderzoek is afgerond wordt in het voorjaar van 2018 een voorkeursalternatief gepresenteerd. Dan wordt duidelijk hoe de dijk

tussen Tiel en Waardenburg wordt versterkt. En of de hoogwatergeul er komt en zo ja, in welke vorm.

Wat is het Deltaprogramma?

Het Deltaprogramma is erop gericht om Nederland in de toekomst te beschermen tegen overstromingen. Het is een nationaal programma, waarin het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten samenwerken. Ook maatschappelijke organisaties, met veel kennis over water zijn erbij betrokken. Centraal in het Deltaprogramma staan vijf deltabeslissingen, waaronder de Voorkeursstrategie Waal en Merwed. Deze is in 2015 overgenomen in de Deltabeslissing Waterveiligheid en in het Nationaal Waterplan. Daar staat de hoogwatergeul als mogelijke oplossing in.

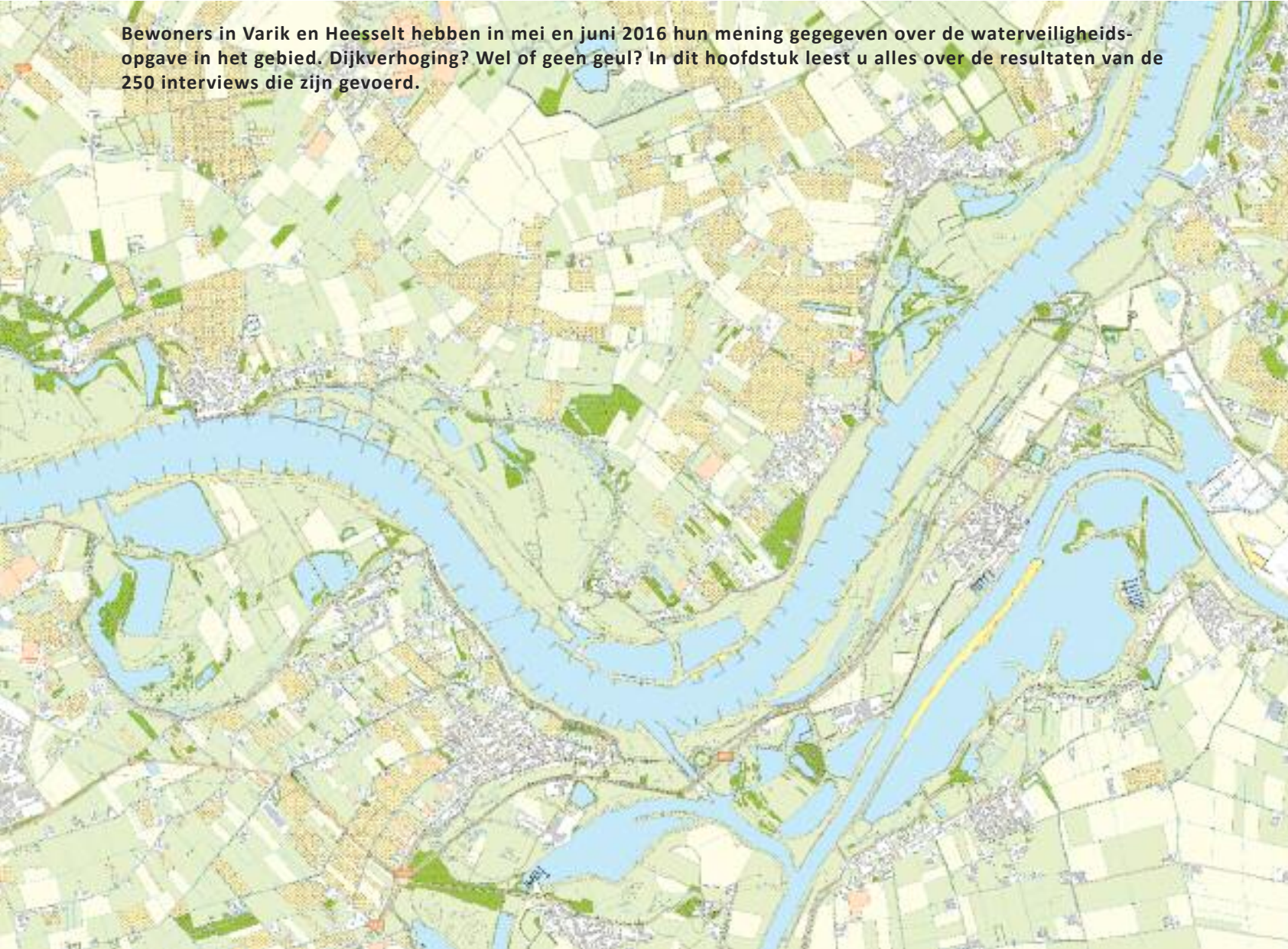
Dijkverbetering en rivierverruiming

Varik-Heesselt

Waterveiligheid: maatregelen zijn nodig bij Varik-Heesselt

Bewoners in Varik en Heesselt hebben in mei en juni 2016 hun mening gegeven over de waterveiligheidsopgave in het gebied. Dijkverhoging? Wel of geen geul? In dit hoofdstuk leest u alles over de resultaten van de 250 interviews die zijn gevoerd.

Het overgrote deel van de ondervraagde bewoners van Varik en Heesselt (94 procent) gaat er van uit dat er maatregelen nodig zijn voor de waterveiligheid in het gebied. Een kleine minderheid (6 procent) vindt dat er niets hoeft te gebeuren.

Dat blijkt uit het onderzoek dat in mei en juni is gehouden in Varik en Heesselt. In die periode zijn 250 bewoners geïnterviewd over maatregelen die genomen moeten worden. Dat gebeurde in opdracht van het projectteam Varik-Heesselt - een samenwerkingsverband van de provincie Gelderland, Waterschap Rivierenland, het ministerie van I&M en de gemeente Neerijnen. De maatregelen zijn nodig omdat de dijken niet zo sterk waren als werd aangenomen, door bodemdaling en klimaatveranderingen.

De interviews tonen aan dat een dijkverhoging op brede steun kan rekenen. Een andere optie - de combinatie van een dijkverhoging en een hoogwatergeul - levert verdeelde reacties op. In het buitengebied waar de geul wellicht zou komen is iets meer dan de helft tegen de komst van een geul, in de dorpen Varik en Heesselt ligt dat op ruim 30 procent. Bijna 40 procent van de bevolking in de dorpen is niet tegen een geul.

In Varik en Heesselt zijn 250 mensen geïnterviewd, 200 in de dorpen en 50 in het gebied waar de geul mogelijk zou komen. Opvallend is het hoge aantal mensen dat aangeeft geen oordeel te kunnen geven, dat is één op de vijf geïnterviewde bewoners. Als belangrijkste reden geven ze op dat ze niet genoeg afweten van de plannen om er over te kunnen oordelen. Ook speelt mee dat mensen geen interesse hebben in het onderwerp.

In Ophemert en Opijnen zijn tijdens de SRV-tour 170 bewoners geïnterviewd. Uit de gesprekken kwam naar voren dat in Ophemert en Opijnen eigenlijk geen bezwaren leven tegen de komst van een hoogwatergeul. Bij het verwerken van de gegevens kwam de vraag naar voren of het verstandig is deze gegevens te gebruiken. Op basis van deze uitkomsten is uiteindelijk besloten om deze gegevens niet te verwerken in de eindresultaten. De uitkomsten van Opijnen en Ophemert zouden het eindresultaat onaanvaardbaar beïnvloeden.

De interviews hebben overigens wel hun nut gehad. In Opijnen en Ophemert leven veel vragen over het project; de persoonlijke gesprekken waren een goed middel om bewoners te informeren en hun vragen te beantwoorden.

Rivierverruiming en dijkverbetering Varik-Heesselt

Vanwege de stabiliteit van de huidige dijken, bodemdaling en klimaatverandering zijn extra waterveiligheidsmaatregelen nodig in dit gebied. In mei en juni 2016 zijn in Varik en Heesselt 250 mensen geïnterviewd over dit onderwerp en maatregelen die wel / niet genomen kunnen worden.

94%

van de geïnterviewde bewoners denkt dat er maatregelen nodig zijn om Varik-Heesselt te beschermen tegen hoog water.

6%

denkt dat er geen maatregelen nodig zijn.

Geïnterviewd: 250 mensen, 24% woont in het geulgebied, 76% woont in de dorpen

Wel / geen geul?

Wat zeggen bewoners in het geulgebied:

- Argumenten tegen**
- badkuipeffect *)
 - normhoogte 18.000 m³ wordt betwist **)
 - gemoedsrust
 - er zijn andere oplossingen

- Argumenten voor**
- Algemeen belang van waterveiligheid groter dan persoonlijk belang
 - uitkopen bedrijf
 - ruilverkaveling

*) Als de geul er komt worden Varik en Heesselt omgeven door dijken. Bij hoogwater calamiteiten kan het gebied vollopen als een badkuip.
 **) Maatregelen worden bepaald op basis van een instroom van 18.000 m³/s bij Lobith. Deze norm wordt niet gehaald, zeggen deze bewoners.
 ***) Van de mensen die zageven niet te kunnen oordelen zegt 80% er niet genoeg van af te weten, 20% zegt geen enkele interesse te hebben voor het onderwerp.

Wat zeggen bewoners in de dorpen:

- Argumenten tegen**
- aantasting landschap
 - badkuipeffect *)

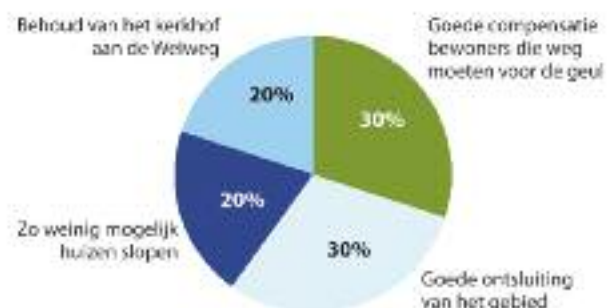
- Argumenten voor**
- waterveiligheid
 - kansen voor het gebied

Wat zijn volgens u alternatieven voor een geul?

Waarmee moet in ieder geval rekening gehouden worden bij het uitwerken van de plannen?

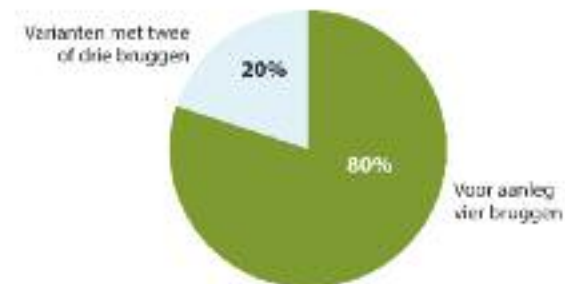

Waardering dorpen = 7.5, kan hoger door:

- supermarkt
- pin/bank
- starterswoningen
- woningen met zorg
- meer voorzieningen
- meer ov
- geen geul

Ontsluiting van het gebied

Er is een grote meerderheid (80 procent) voor een ontsluiting met vier bruggen: twee voor auto's in de Paasweg en de Weiweg, twee voor fietsers en wandelaars op de Waalbandijk.

Ontwikkelingskansen voor landschap, recreatie, woningbouw, natuur en economie in het gebied:

Kansen:

- routes
- speeltuin opknappen
- bijprogramma Stroomhuis
- eetcafe
- leukste eiland van Nederland
- woningbouw op (geul)dijken
- wonen aan het water / op het water
- gratis wifi
- energiebesparing/ opwekking
- terpen in de geul voor recreatie of boerenbedrijven
- zwembad
- strand
- haventje
- kleine camping
- fruitmuseum
- meer ontmoetingsplekken

Wat vinden de bestuurders?

Goos den Hartog (links) - heemraad van Waterschap Rivierenland en voorzitter van de Stuurgroep.

Hij noemt het belangrijk dat een hoog percentage van de geïnterviewde bewoners aangeeft dat waterveiligheid voorop staat.

“De dijkversterking is hierop gericht en waar mogelijk nemen we wensen die leven in Varik en Heesselt mee; dat is belangrijk voor de kwaliteit van de woon- en leefomgeving.”

Gedeputeerde Josan Meijers (midden) - verantwoordelijk gedeputeerde van Gelderland.

Ze noemt het positief dat veel mensen hun mening hebben gegeven. “Bewoners denken in mogelijkheden, dat is belangrijk om goede gesprekken te kunnen voeren over de opgave voor veiligheid en kwaliteit voor het gebied.” Verder onderstreept de gedeputeerde dat een keus voor een geul nog niet is gemaakt zoals door een aantal geïnterviewde bewoners wordt gezegd. “Een oplossing zonder geul is er zeker. Het zou ook alleen met dijken kunnen.

Er is een onderzoek geweest naar alternatieven, daar is uitgekomen dat er twee goede mogelijkheden zijn: of alleen dijken of dijken in combinatie met een geul.”

Wethouder Teus Kool (rechts) - verantwoordelijk wethouder van de gemeente Neerijnen.

Hij noemt het belangrijk dat de bewoners hun mening hebben gegeven. “Als ik iets voor het gebied wil doen, dan moet ik weten wat de mensen willen. Hier kan ik de onderhandelingen mee in.” Eén van de wensen is dat bewoners het mooie landschap van weilanden en boomgaarden willen behouden. Kool: “Ik snap dat maar ik vind het ook belangrijk dat boeren en fruittelers een toekomst hebben. “Grote projecten gaan vaak ten koste van de land- en fruitbouw. Het is belangrijk dat bedrijven vooruit kunnen. Er zijn altijd bedrijven die zich afvragen of ze een toekomst hebben omdat ze geen opvolger hebben of te klein zijn. Als de geul er komt dan zou vrijwillige kavelruil zeker een optie zijn.”

Projecten voor dijk en geul in elkaar geschoven

Op aanwijzing van de minister zijn de projecten Dijkverbetering Tiel-Waardenburg en de Hoogwatergeul Varik-Heesselt in elkaar geschoven. Het blijven twee projecten maar er wordt nauw samengewerkt aan één voorkeursalternatief, met of zonder geul. Medio 2018 wordt deze keus gemaakt. Of er komt een dijkverbetering, of een alternatief - bijv. een geul aan de overkant of er komt een dijkverbetering in combinatie met een hoogwatergeul bij Varik-Heesselt. In het schema zijn de stappen die leiden naar deze keuze nader uitgewerkt.

Dijkverbetering en rivierverruiming bij Varik en Heesselt

Tijdpad tot medio 2018:

Nieuwe functie voormalige supermarkt

Atelier Varik is in Varik beter bekend als de oude Spar-winkel. De winkel is er niet meer maar de functie is vergelijkbaar. Je kunt er nog steeds terecht, maar nu voor informatie, met vragen en om samen met dorpsbewoners plannen voor de toekomst te bespreken. Over verkeer, recreatie, natte voeten, ondernemerschap en een fijne en veilige leefomgeving. Gekozen is voor de naam Atelier omdat op deze plek wordt nagedacht en wordt gewerkt - met en door de bewoners - aan de plannen voor het gebied. De foto's zijn gemaakt tijdens interviews voor het beleevingswaardenonderzoek, bezoek van groep 7 van de Westerbeek van Eertenschool en een bijeenkomst van de Klankbordgroepen Tiel-Waardenburg en Varik-Heesselt.

De geul bij Veur-Lent als voorbeeld

Hoogwatergeulen zijn er in soorten en maten. In Nederland liggen de meeste geulen van Europa, maar voor de langste moet je in het buitenland zijn. Bij Maagdenburg (Duitsland) is een geul van 24 kilometer in de Elbe aangelegd en bij Wenen ligt er één van 21 kilometer in de Donau. Ze zijn allemaal om dezelfde reden aangelegd: voor de verwerking van grote hoeveelheden water om overstromingen te voorkomen.

In Nederland ligt één van de langste geulen in Veessen-Wapenveld (IJssel, 9 kilometer). In deze geul staat geen water, dat gebeurt alleen bij extreem hoog water. De geul in Veur-Lent in de

Waal bij Nijmegen (4.5 kilometer) bevat altijd water en is om die reden populair geworden bij bewoners. Het is een wandelgebied geworden, waar mensen graag een ommetje maken. In de interviews voor Varik-Heesselt is de geul bij Veur-Lent regelmatig genoemd als voorbeeld voor de aankleding van een hoogwatergeul in Varik-Heesselt. Bewoners zien een geul met een recreatieve functie voor zich: met een zwembad, een strand, een paviljoen en leuke activiteiten. Een plek waar je graag een wandeling maakt en waar je fijn kunt fietsen.

In gesprek met de bewoners

In Varik, Heesselt, Opijnen en Ophemert hebben 420 bewoners hun mening gegeven over de hoogwatergeul, dijkverbetering en leefbaarheid. Dat gebeurde op allerlei plekken: een klein overzicht.

En wat hebben de bewoners van Varik en Heesselt gezegd?

In de gesprekken met bewoners zijn honderden opmerkingen gemaakt over de toekomst van het dorp, over de bewoners, over wel / geen geul, over de kansen die er zijn en over het woonplezier. Een kleine greep uit de reacties.

“

“Veiligheid gaat boven alles. Ik ben één keer geëvacueerd en hoop dat nooit meer mee te maken.”

“Maak het gebied parkachtig, eventueel met kunst. Iets dat de historie van beide dorpen symboliseert. Iets dat relatie met water weergeeft. Informatiecentrum dat bezoekers goed informeert. Geef de geschiedenis van het gebied goed weer.”

“We zitten echt te wachten op een winkel. Dat is goed voor meer aandacht en begrip voor elkaar.”

“Een 10 geven we niet zo snel. We wonen hier nu 3,5 jaar. We kwamen voor de rust en hebben die hier gevonden.”

“De komst van een hoogwatergeul zou meer hoogwaterveiligheid bieden voor een groot deel van Nederland maar het heeft ook gevolgen voor onze veiligheid, onze bereikbaarheid en ons woongenot.”

“Richt een fonds op om in schrijnende gevallen nu al vast eigendommen aan te kopen.”

“Ik ben er zo van overtuigd dat de geul niet te rechtvaardigen is. Er zijn ook andere maatregelen te nemen.”

“De dichter Lucebert schreef: Alles van waarde is weerloos. Dat gaat jammer genoeg ook op voor onze uiterwaarden. Onze voorouders werkten daar ooit in steenovens en de keuterboertjes zorgden dat het land schoon bleef. Nu wordt het landschap op de tekentafel bedacht. Er wordt te weinig vanuit cultuurhistorische invalshoek nagedacht over het landschap.”

“Er wordt veel gedaan om mensen goed op de hoogte te houden, maar ik heb het idee dat het besef van de impact van de plannen er nog niet is.”

“Het ene onderzoek stelt dat het water stijgt, volgens het andere valt het wel mee. Wie moet je nu geloven? Als het zeker is dat de geul nodig is, moet die er komen. Maar ik heb mijn twijfels.”

“Het draagvlak voor de hoogwatergeul is groter dan het lijkt; veel Rivierenlanders treden niet met hun opvatting naar buiten.”

“Ik heb me ooit verzet tegen de komst van een bungalowpark. Maar het belang van een hoogwatergeul is van een ander niveau: dat dit land ook nog bewoonbaar is na twee generaties.”

“Samen iets opzetten met de bewoners? Dat kan, maar de vraag is of ze het doen. De import is actiever. Ja, dat ligt aan de volksaard.”

“Als de geul er toch komt regel dan ook wat voor de bewoners van Varik-Heesselt. Houd rekening met de uitkomsten van de interviews.”

“Is er straks nog ruimte voor agrarische bedrijven in het geulgebied?”

“Geef de bewoners die wegmoeten voor de geul een voorkeursbehandeling. Help ze bij herbouw in oude stijl.”

“Als er een geul komt, dan moet dit het leukste eiland van Nederland worden.”

“Een jeux de boules baan, dat is wel wat. Toegankelijk voor iedereen. Ik ben zelf lid in Tiel. Het is in Varik niet van de grond gekomen. Zou dat misschien toch kunnen?”

“Bouw grote supermarkt met gemeenschapsruimte waar ouderen heen kunnen. Een winkelcentrum met medische zorg.”

“Geen grootse vergezichten, maar onderling contact tussen bewoners en betere voorzieningen zouden mooi zijn.”

“We kunnen heel veel in dit dorp. Bijvoorbeeld het opzetten van een nieuwe winkel. Toch?”

“Er is een groot dorpsgevoel. De mentaliteit is: veel handen maken licht werk.”

“We moeten vrijwel zeker verhuizen voor de geul. Het ergste is de onzekerheid. We moeten eigenlijk wat doen aan het huis, maar we hebben geen zin om plannen te maken.”

“Als er een permanente geul komt, dan zijn er koppelkansen. Waterrecreatie, jachthaven. Ondernemers kunnen daar wat mee. Krijg je een tweede eiland van Maurik. Dat is goed voor de omgeving.”

“Varik en Heesselt mogen niet verkeersluw worden. Recreanten zijn ook welkom. Maar aan hardrijders en motorrijders moeten wel beperkingen worden gesteld.”

“Als ik mag dromen dan zie ik een bejaardenhuis voor me, een terras op de dijk en uitzichtpunten. Bij de steenfabriek komen drijvende woningen en langs de dijk woningen op palen en dijkwoningen. Maak er iets unieks van.”

“

Leven met de rivier

In Varik en Heesselt wonen veel families waarvan het leven nauw verbonden is met de rivier. Ze voelen de hartslag van de rivier en houden er rekening mee. De familie Laponder bijvoorbeeld. De grilligheid van het water hebben ze van dichtbij meegemaakt. “We wonen hier in een delta. Dan weet je dat het water een bedreiging kan zijn.”

Op de dag dat Nederland te maken had met één van de grootste watersneden ooit, op 4 februari 1995 werd Marjolein Laponder geboren. Niet in het ziekenhuis in Tiel, zoals de bedoeling was, maar in een ziekenhuis in Utrecht. Terwijl vrijwilligers zandzakken vulden om het ziekenhuis droog te houden bij een dijkdoorbraak, werd aanstaande moeder Loes Laponder in een kolonne van ambulances geëvacueerd naar Utrecht. Haar man Albert en schoonvader Cor Laponder waren ondertussen met de 130 koeien in meerdere veewagens op weg naar Winterswijk. Het moeilijkste deel van de tocht was dicht bij huis, om het gebied uit te komen. Op de uitvalswegen voltrok zich een ware exodus: auto's met aanhangers, verhuishuiswagens en veewagens reden in lange rijen het gebied uit. Eenmaal in Winterswijk ging vader Albert halsoverkop naar het ziekenhuis in Utrecht. Daar duurde de bevalling nog enkele dagen, maar Cor redde zich prima met de 130 koeien in Winterswijk. Fijne mensen daar, zegt hij. Senior beschouwt die week als de enige vakantie die hij ooit genoten heeft. De Lponders hebben altijd nog contact met de gastvrije familie in het buitengebied van Winterswijk.

Het leven van de familie Laponder uit Varik is al generaties verbonden geweest met de rivier en het water. “We wonen hier in een delta”, zegt Albert. “Dan weet je dat het water een bedreiging kan zijn. Waarom gaan we dan niet weg? Omdat het vruchtbare grond is, goed om een boterham te verdienen. Waarom wonen mensen bij een vulkaan? Omdat het vruchtbare grond is. Maar je weet ook dat er iets kan gebeuren.”

Vader Cor deed vroeger in koeien, fruitteelt en bieten. De kersentijd noemt Cor de meest bijzondere tijd van het jaar. Dan werd er goed geld verdiend, lange dagen en heel hard werken, maar ook gezellig. Zelfs Libelle kwam foto's maken voor een fruitrecept.

In 1980 zette hij de stap naar uitsluitend koeien. Het was de tijd van de grote saneringen (de melkbus werd vervangen door een koeltank en gemengde bedrijven verdwenen langzaam maar zeker). De stal werd gemoderniseerd, melkrobots werden uitgebreid en van 25 koeien groeide het bedrijf naar 60 koeien. In 1997 nam Albert het bedrijf van zijn vader over. Aan de Walgtsestraat was het bedrijf omgeven door woningen en de school. “Dat paste niet goed meer”, zegt Albert. “Als op school de Citotoets bezig was werden de machines uitgeschakeld.” In 2008 zette de familie de stap om te verhuizen: met intussen 130 koeien werd een gloednieuwe boerderij aan de Weiweg, buiten het dorp, betrokken.

Altijd hebben de Lponders de uiterwaarden gebruikt voor hun vee. Ook op zijn nieuwe boerderij aan de Weiweg had Albert de gronden in de uiterwaarden hard nodig. Om jongvee te laten grazen, voor grasland en voor voldoende hectares om aan de mestwetgeving te voldoen. Liever had hij de uiterwaarden niet nodig gehad. Goede grond, goed grasland, daar ligt het niet aan, maar vanwege de kortlopende pachtcontracten en de plannen voor natuurontwikkeling is het voor de boer niet geschikt voor bedrijfsvoering op lange termijn. “We hebben altijd gewerkt met contracten van zes jaar, dat is nu een jaar en soms nog maar een half jaar. We maken het mee in de Heesseltsche Uiterwaarden. Onze (gepachte) gronden bij de kleiputten worden gebruikt voor een kleine nevengeul, wat inhoudt dat wij elders in de uiterwaarden gronden moeten pachten.” Eigenlijk kan hij niet buiten deze gronden maar een alternatief is er niet. Liever zou Albert alle gronden naar binnen werken zoals hij het noemt, maar dat zit er niet in. Rondom zijn boerderij of in de buurt van Varik en Heesselt is geen grond beschikbaar.

Omdat een deel van het vee in de uiterwaarden loopt, houden de Laponders de hartslag van de rivier goed in de gaten. Cor en Albert volgen de waterstanden zoals aandeelhouders de koers van hun aandeel volgen. Keulen en Nijmegen zijn hun AEX. “Als het in Keulen 10 meter is moeten de dieren snel weg. Als het in Nijmegen 10 meter is, moeten we maken dat we weggomen. We kijken ook wat er achteraan komt. Ik heb de dieren wel eens laten staan toen ik zag dat het water na die 10 meter in Keulen snel weer zakte. In de Heesseltsche Uiterwaarden is een kade. Dat werd een soort eiland, daar hebben de dieren gestaan. Geen probleem.”

Door hun bekendheid met het gebied en de discussie over het afvoeren van grote hoeveelheden water zijn de Laponders zelf ook gaan nadenken over oplossingen. Albert: “De gronden die nu gebruikt worden om een kleine nevengeul te realiseren, hadden ook een grote nevengeul kunnen worden. De steenfabriek had daar ook een rol in kunnen spelen; nu kan dat niet meer want er zit een theetuin op.”

Dat er maatregelen nodig zijn, snappen de Laponders, omdat de natuur verandert. Ze hebben al eerder meegemaakt dat het water midden in de zomer tegen de dijk aan stond. Of dat er met een zekere regelmaat piekbuien vallen waar het afvoersysteem niet op berekend is. In Opheusden gebeurde het, in de buurt van Dordrecht en in Arnhem. Straten staan blank, weilanden lopen onder.

Persoonlijk hebben ze meer met dijken om het waterprobleem aan te pakken. Dat heeft al eeuwen goed gewerkt. Cor Laponder: “De dijken worden goed onderhouden door het waterschap en als ze hoger moeten of breder dan heb ik daar geen problemen mee. De laatste keer hebben de Belgen het goed gedaan (een Belgische aannemer heeft de dijk destijds verhoogd).” Albert: “Maar ik vraag me wel af of je daarmee oneindig kunt doorgaan. Kan een dijk onbepert worden verhoogd? Als het water hoog komt en tegen de dijk klotst, dat geeft een enorme druk. Ik ben daar wel realistisch in, ik had natuurlijk ook kunnen zeggen dat de dijk maar verhoogd moet worden, want dan zijn we misschien van die geul af.”

Aan de andere kant vragen ze zich wel af of de geul nodig is. Albert: “De discussie gaat over cijfers. Statistieken. Niemand weet precies welke kant het opgaat. De deskundigen denken dat het die kant op gaat.” Of de geul er komt? Ja, dat denken Laponder junior en senior wel. “De trechter wordt steeds kleiner, we komen steeds dichterbij het gat. Er is al zoveel geïnvesteerd, er zijn gigantisch veel plannen gemaakt. En ze zitten nu aan het eind van het proces. Zullen ze nu nog stoppen?”, vraagt junior zich af. “Ik beschouw het als werkvoorziening. Dit gaat zeker door”, zegt zijn vader. Of ze wegmoeten voor de geul? “Ik verwacht het eigenlijk niet”, zegt Albert. “We liggen niet zo ver van het kerkhof van Varik. Dat is voor veel mensen een belangrijke plek.” Vanuit hun woning is het protestante kerkhof van Varik goed te zien. Het ligt op 200 meter afstand, midden in de velden, een paar honderd meter van het dorp en misschien de reden dat de Laponders kunnen blijven als de geul er komt. Veel mensen zeggen dat wat er ook gebeurt, het kerkhof behouden moet blijven. Het is een belangrijk onderdeel van de lokale geschiedenis - in ieder geval het protestantse deel van Varik. De grootouders van Albert

liggen er begraven, de familie Laponder-Keijzer, direct bij de poort. Veel voorkomende namen zijn Van Aalst, Van Londen en Verwoert.

“Vanwege het kerkhof denk ik dat we grote kans maken om te blijven. Als de geul om het kerkhof gelegd moet worden”, zegt Albert. “Dan zou hij ook om ons bedrijf heen gelegd kunnen worden.” Albert Laponder is nu zestig jaar en vraagt zich af hoe zijn toekomst er uit ziet. “Ik ben al een keer verhuisd; nu komt de geul misschien, tja, dan gaat dat misschien weer spelen.” Zijn zoon Corné wil misschien in het fruit verder; maar hoe is zijn toekomst als de geul doorgaat en er meer natuur komt, waarover wordt gesproken? “Dan worden de regels voor fruitboeren wellicht strenger. Vragen, vragen, allemaal vragen. Duidelijkheid over wat er gaat gebeuren zou me goed uitkomen.”

